

Published by Janardan Sakharan Kudalkar, M. A., LL. B., Curator of State Libraries,
Baroda, for the Baroda Government, and Printed by Ramchandra Yash Shedge,
at the 'Nirapaya-Sigara' Press, 23, Kolbhat Lane, Bombay

Price Rs. 2

INTRODUCTION

The present book entitled *Saṅgīta Mālāraṇi* by Nārada is one of the very few Sanskrit works on Music that have been hitherto printed and published.

Materials for a history of ancient Indian Music—

If the reader will just have a glance at the list, which is by no means complete, of Sanskrit works specially appended to this edition for the information of the researchers in the Department of Music, he will have an idea of the extent of the literature on the subject. The list does not include the names of a number of works written by many ancient masters of Music such as Veni, Matanga, Kohala, Tumburu, Yāśhtika, Viśvārasu, Hanuman alias Anjaneya, Dantila, Kambala, Aśvataru, Rudrata, Kāś'yaṇa, Umāpati¹, Gopala Nāyaka &c. from whose works quotations have been made by Chatura Kallimitha (about A. D. 1400-1500) in his commentary on *Saṅgīta Ratnākara*. Unfortunately Kallimitha mentions only the names of the authors and not the names of their works. Hence the names of the works of these authors could not be included in the list. In the above commentary Chatura Kallimitha has quoted one whole chapter from a work called '*Saṅgīta Mālā*' by Kohala². In this chapter Kohala mentions the names of the following writers on Music (probably dancing) — Blatta Tando, S'ambhu, Sumantu, Purari, Kishemariḍa and Lohita Blatta. He also mentions the name of a work entitled *Devi Nṛīṭa Samudra* by Nārada. Sārṅgadeva mentions a work called *Enṛadevī* by Yāśhtika³. Besides these, names of numerous other authors have been mentioned by Sārṅgadeva in his *Saṅgīta Ratnākara* without specifying their works. As research work is being carried on by various Scholars and Institutions, it is likely that many of these works may come to light hereafter.

1. The Baroda Central Library has secured a copy of Umāpati's work entitled '*Umāpatya*' from the M. in the Kalina Govt. Library.
2. Vide *Saṅgīta Ratnākara* Vol. II, p. 62.
3. Vide *Saṅgīta Ratnākara* Vol. I, p. 124.

If all this vast hidden literature on Music existing in manuscripts at present be published, it will supply sufficient material to scholars to construct an authentic history of the origin and development of Aryan Music in India. Besides these works, the Vedis, Brāmhānas, Āranyakas, the various Sūtras, Smritis, Purāṇas, and the Kāvya and all such ancient literature, if studied critically with a view to collect materials for a history of Music, will surely disclose much interesting and valuable information. As an instance I may quote here the following passage from *Mitavya Āranyaka* which incidentally furnishes a description of the Vina that was in vogue in those times.—

“अथ सारिखं देवी वीणा भवति, तदनुकृतिर्यो मानुरी वीणा भवति । यथास्याः सिर एवमुप्याः सिरः, यथास्या उदरमेवमुप्याः अम्भणम् । यथास्य जिह्वा एवमुप्यै वादनम्, यथा अम्भणस्तद्वदः एवमुप्याः अनुलयः । यथास्याः सारा एवमुप्याः साराः, यथास्याः स्पर्शा एवमुप्याः स्पर्शाः, यथा स्तोत्रं वादयती तद्वदती एवमसौ वादयती तद्वदती, यथा स्तोत्रं सोमसेन यमगाडिदिना भवति एवमसौ सोमसेन यमगाडिदिना । सोमसेन इत्येवं यमगा पुरा वीणा अतिरहति । न वो देता देवी वीणा मेद भुवददो भवति, भूमिप्राड्य कीर्तिर्भवति, यत्र कृषावां वाप्ये भवत्ये विदुर्न तत्र ” इति

वेतरेयारण्यक भा० १ अ० २ सर्ग० ५

(भारतवाक्यमण्डल १२१)

Now this passage furnishes a good deal of information about the Vina then in vogue. The words Ambhāṇa, Vādāna, Tantrayāṇi, Svarāṇi, Sparsāṇi, Sābha and Tardma as applied to Vina have a technical sense and prove that the Modern Vina (Bina) has much in common with the ancient Vina. Besides, the passage specially records the fact that in earlier times prior to the composition of the work (*Mitavya Brāmhāna*) a part of the Vina was covered with leather and that the practice had disappeared at the time of the said work.

Origin of Aryan Music—The elements of the art of Music seem to have originated with the Vedic songs called “Sūtras” which were sung at the time of performing particular ceremonies during a sacrifice. The rules about the singing of these “Sūtras” are recorded in some ancient Sanskrit treatises. We have means of ascertaining the process by which the “Sūtra” Music

developed into the more refined Music practised at the time of Bharata who is known as the founder of the present system of Music, although subsequent professors of the art may have further developed it and established different schools of Music by introducing innovations by their talents.

Bharata's *Nāṭya Śāstra*—Bharata's *Nāṭya Śāstra* is the most ancient of the books on Music handed down to posterity. Some scholars assign it to the first century after Christ, others to the fourth century. It is well-known that it is difficult to decide precisely the dates of ancient authors. Although as already hinted above many writers on Music came after Bharata, we have no means of giving any historical account of their lives and works.

Sārṅgadeva's *Saṅgita Ratnāṭakā*—the next author, whose work is available in print, is Sārṅgadeva, the author of *Saṅgita Ratnāṭakā*, who lived in the reign of King Siṅghana of Devagiri Modern Daulatabād (A. D. 1210-1247). Among the authors of books on Music, besides the names of deities such as Saṁśkṛta &c., Sārṅgadeva mentions the following names:—

Bharata, Kaśyapa, Matanga, Yāśika, Sārdūla, Kohala, Viśākṣa, Dantila, Kambala, Aśvataṛa, Vāyu, Viśvānu, Arjuna, Nārada, Tumburu, Anjaneya, Matrigupta, Svāti, Guṇa, Bindurāja, Kuleśvarāja, Rihala, Rudrata, Nānya-bhūpāla, Bhojarāja and Paramardī Someśa Mahipati. Among the commentators on Bharata's *Nāṭya Śāstra* he mentions the names of Lollata, Udbhata, Sāṅkha, Abhinavagupta and Kīrtidhara.

I do not take any account of several other books such as *Saṅgita Pūrjāta*, *Rāga-vibodha*, *Saṅgita Darpana*, *Rihaya-Koṭṭa*, *Rihaya-pralāta* &c., because all of them are of a later date.

Nārada, the author of the present work *Saṅgita Malaranda*—The present work viz., *Saṅgita Malaranda* is said to be the work of Nārada on the authority of the manuscript. It is difficult to say anything with certainty about Nārada's life and time. I shall place before the reader whatever can be gathered from internal evidence available in the book itself.

Nārada only mentions the names of the 18 Jatis¹ described by Bharata but does not give their definitions or examples as is done in the *Sāṅgita Ratnāvalī*.

As regards the Alankāras (combinations of notes for developing a Rāga) he has mentioned only 19², whereas Śārṅgadeva has mentioned about 63 in the *Sāṅgita Ratnāvalī*. The *Sāṅgita Pīṭikā* mentions 68 Alankāras and the *Rāga-ratnāvalī* gives only 34. Nārada has enumerated in all 93 different Rāgas. *Sāṅgita Ratnāvalī* contains 264 Rāgas in all. The *Sāṅgita Pīṭikā* describes 122 Rāgas while the *Rāga-ratnāvalī* enumerates about 50 Rāgas.

Nārada mentions 3 species of Rāgas viz. 1 पुरुषरागाः Masculine Rāgas 2 स्त्रीरागाः Feminine Rāgas and 3 नपुंसकरागाः Neuter Rāgas³.

Again he divides the Rāgas into three groups viz. 1 शुक्लकम्पिताः Rāgas which have quivering (कम्पितगमक) throughout, 2 अर्धकम्पिताः Rāgas which have partial quivering, and 3 कम्पविहीना Rāgas which are absolutely free from quivering⁴. The *Sāṅgita Ratnāvalī* and other later books do not mention these divisions.

As regards the Vinā instrument our author says that there are 18 kinds of it. But the number of the names given comes to 19. They are — १ वयली २ कुञ्जिका ३ विना ४ बहन्ती ५ वरिकादिनी ६ जया ७ घोषावती ८ ज्वेदा ९ नकुली १० मही ११ कण्ठी १२ झाडो १३ रोरो १४ दूरी १५ रावणी १६ सार-सती १७ विपरी १८ लंगरी १९ कोवदा. If we take वरिकादिनी as a common name for Vinā instead of a particular kind, then the number 18 given by the author can be reconciled with the names. He states that these various kinds are due to the difference in the arrangement of the strings⁵. But Śārṅgadeva mentions the following 11 kinds of Vinā — १ एकतन्त्री २ नकुल ३ विनाञ्जिका ४ विना ५ बीणा ६ विपरी ७ मल्लोद्विगा ८ वरिकादिनी ९ विपरी १० विकारी and ११ निःशृङ्गीणा. Ch'ura Kallinātha, the commentator of *Sāṅgita Ratnāvalī*, says that the last mentioned Vinā was invented by Śārṅgadeva whose honorific title was निःशृङ्ग⁶.

1. Vide page 10, verses 106-110.

2. Vide page 14, verses 14-17.

3. Vide page 18 verses 53-63.

4. Vide page 20 verses 84-83.

5. Vide page 22 verses 6-8.

6. Vide *Sāṅgita Ratnāvalī* Vol. II, p. 420.

the Gāndhāra Grāma states that it is according to Nārada's opinion :—

यदा ध्वनिधुतिः पट्टे मध्यमे तु चतुःधुतिः ।
 रिमयोः धुतिरेकैका गान्धारध्वन्यमाधितः ।
 पधुति धो निषादस्तु पधुति सधुति धितः ॥ ४ ॥
 गान्धारग्राममाचष्टे तदा तं नारदो मुनिः ।
 प्रवर्तते स्वर्गलोके ग्रामोऽसौ न महीतले ॥ ५ ॥

संगीतरत्नाकर पृ० ४९

Now this very definition is to be found in this *Sangita Makaranda* of Nārada as follows :—

यदा ध्वनिधुतिः पट्टे मध्यमे तु चतुःधुतिः ।
 रिमयोः धुतिरेकैका गान्धारस्य समाधया ॥ ५४ ॥
 पध्वन्यधुतिरेका च निषादधुतिसंभवा ।
 गान्धारग्राममाचष्टे तदा तं नारदोऽग्रवीर ॥ ५५ ॥
 प्रवर्तकः स्वर्गलोके ग्रामोऽसौ न महीतले ।

महोत्तमकरन्द पृ० ५-६

From these circumstances we must conclude that *Sangita Makaranda* of Nārada is an older work than the *Sangita Ratnakara* and that it was known to Śārngadeva (A. D. 1210-1247). Until we get further proof to establish the exact date, we must hold that Nārada, the author of *Sangita Makaranda* lived sometime in the interval between Mātrigupta A. D. 550 and Śārngadeva A. D. 1210-1247, that is, he must have lived between the 7th and 11th centuries.

The Manuscript.

Source of the Manuscript—The present edition of the *Sangita Makaranda* of Nārada is based upon one single manuscript furnished to me by the Central Library of Baroda.

The credit of having discovered this rare manuscript is due to the wife of Mr. R. Ananta Krishna Shāstry, the officer employed by the Baroda Central Library for search of Sanskrit manuscripts. Mr. Shāstry, while on an official tour in H. E. H. the Nizam's Territory in 1919, was examining MSS. in an old Pandit's house at Gadwāl with his wife when the latter noticed this MS. Through the kindness of the Hon. Sir Stuart Fraser, K. C. S. I.,

सङ्गीतमकरन्दग्रन्थस्य विषयानुक्रमणी ।

सङ्गीताध्याये प्रथमः पादः ।

श्लोकाङ्काः	विषयः	पृष्ठं
१-२	सङ्गीतप्रस्तावम्	१
३	गीतादिभेदेन सङ्गीतशास्त्रविभागः	१
	नादोपस्थितिरूपणम्	१
४-६	अनादनादनादभिरूपणम्	२
७-९	मगबाधुजादिभेदेन पुनः नादस्य पञ्चविधत्वम्	२
१०-१२	सङ्गीतस्य रागाद्युपस्थितिरागनिर्देशः	३
१३-१५	सङ्गीतस्य रागादीनां मधुरादिषट्कताव्यभिचरणम्	३
१६-१७	रूपालम्बि रागात्मनि विविध पुनरावृत्त्यादिभिर्द्वैविध्यम्	३
१८-२०	गीतस्य प्रत्यक्षरूपणम्...	३
२१-२४	विष्णुपद्मसर्पादीनां गीतस्य प्रत्यक्षरूपणम्	३
२५	त्याग्यादिभेदेन स्वरबाधुविचयम्...	३
२६-२७	बादिछंदायादिभेदेन स्वरबाधुविचयम्	३
२८-२९	स्वरादीनां काचित्कुलादिरूपणम्...	३
३०-३२	स्वराणां वर्णवचनम्	४
३३-३६	स्वराणां काकुटीपादितमुत्थापनवर्णनम्	४
३७	स्वराणां देवतानामनिरूपणम्	४
३८	स्वराणां देवताः	४
३९	स्वराणां छन्दोवि	४
४०-४३	स्वराणां शोभावि	४
४४-४६	स्वराणां लक्षणवि	४
४७	स्वराणां शब्दाव	४
४८	स्वराणां वादविभेदना	४
४९	स्वराणां शोभिवचनम्...	४
५०-५२	स्वराणां रसाः	५
५३-५६	स्वराणां रसः	५
५७-५९	स्वराणां रसः	५
६०-६३	स्वराणां रसः	५
६४	स्वराणां रसः	५
६५-६८	स्वराणां रसः	५

श्लोकाङ्काः	विषयः	पृष्ठं
६६-७७	मूर्च्छनालक्षणं तद्वेदनिरूपणं च ...	७
७८-८९	पञ्चादिस्वराणां श्रुतिसह्यानन्तमकथनम् ...	७
९०-११०	मूर्च्छनाविभागादिविचारः ...	७
१११-११२	स्वरप्रकृतिविकृतयः ...	११
११३-११४	तन्मयीप्रकृतिविकृतयः ...	११

सङ्गीताध्याये द्वितीयः पादः ।

१	मङ्गलश्लोकः ..	११
२-६	गीतस्वरूपवर्णनम् ...	११
५-१७	वीणादेहतदक्षादिविवरणम् ...	१२
१८-२१	सङ्गीतशास्त्रप्रणेनृदेवतादिनामानि ...	१३
२२-२४	गीतमाहात्म्यम् .	१३

सङ्गीताध्याये तृतीयः पादः ।

१	स्वरलक्षणम् ...	१४
२-९	स्वरप्रामाण्यमूर्च्छनारागादिनिर्देशः ..	१४
१०-१२	प्रातःकाले गेयानां सूर्यास्तारागाणां नामानि ...	१४
१३-१४	मध्याह्नगेयरागनामानि ...	१५
१५-१९	सायंकाले गेयानां चन्द्रानारागाणां नामानि ...	१५
२०-२३	उद्यानानन्तरमेकप्रहरापरिगेयरागाः ...	१५
२४-२६	रागवेलातिक्रमकालविवर्णनम् ...	१५
२७-३४	अन्यरागनामानि ...	१६
३५-३९	संपूर्णरागाणां प्रहस्वराः ..	१६
४०-४९	षाड्जरागाणां प्रहस्वराः ...	१७
४६-५२	औडवरागाणां प्रहस्वराः ...	१७
५३-५६	पुलिङ्गरागाः ...	१८
५७-५९	श्रीरागाः . .	१८
६०-६३	रागाणां रसप्रयोगविवेकः ...	१९
६४-६७	रागाङ्गनिरूपणम् ...	१९
६९-७२	षट्पुण्ड्ररागाणां तन्मयीणां च नामानि ...	१९
७३-७९	सतान्तरेण षट्पुण्ड्ररागाणां तन्मयीणां च नामानि ...	२०
८०-८३	प्रसङ्गानुस्मरणविचारः ...	२०
८४	हृदयनादिभेदेन रागविभागः ...	२०
८५-९२	रागप्रतिरोधेन तथा रागानुगोचरेण रागादियोगे कलश्रुतिः ...	२१

सङ्गीताध्याये चतुर्थः पादः ।

१-५	शृङ्गलक्षणम् ...	२१
६-८	वीणाभेदाः ...	२२

विषयानुक्रमणी ।

३

श्लोकाः

विषयः

पृष्ठं

१-१२	आनन्दवाचविरोधः	१२
११-११	मादोदयि मादयेदाय	११
११-४०	कर्मोदयः श्रियादयभेदाः नलपुला	१५
४१-४४	मीगुदयेविदेवः	१५
४६-४९	मीनप्रयोगानां लक्षणानां नामानि	१६
५०-५१	आनन्दविभागः	१६
५१-५६	पुद्गलहीनोदिभेदेन रागविभागः	१६
५७-५९	रागहीनवाभिदेवः	१६

सुत्याख्याये प्रथमः पादः ।

१-४	मातामातालक्षणम्	१७
६-९	सामान्यलक्षणम्	१७
१०	विदुलक्षणम्	१८
११	कर्मलक्षणम्	१८
११	भक्तलक्षणम्	१८
११	मादकलक्षणम्	१८
१४	कर्मिणलक्षणम्	१८
१४	इतिहासलक्षणम्	१८
१६	उद्योगलक्षणम्	१९
१७	वैद्यलक्षणम्	१९
१८	पुत्रलक्षणम्	१९
१९-१४	मातापितृलक्षणम्	१७
१५-१६	महामहेश्वरः	१७
१७	महामहेश्वरः	१७
१८-१६	वन्द्यलक्षणम्	१९
१७-१९	पुत्रलक्षणम्	१९
१७-५४	वन्द्यलक्षणम्	१९

सुत्याख्याये द्वितीयः पादः ।

१-१	लक्षणलक्षणम्	१९
१-१६	लक्षणलक्षणम्	१९
१७-४४	लक्षणलक्षणम्	१९

सुत्याख्याये तृतीयः पादः ।

१-१	लक्षणलक्षणम्	१९
१-१७	लक्षणलक्षणम्	१९

श्लोकाद्याः	विषयः	शृङ्
३३-४७	अङ्गताललक्षणानि	४२
४८-५०	तालशब्दनिष्पत्तिः	४३
५१	दशतालप्राणनिर्देशः	४३
५२-५५	काललक्षणम्	४३
५६-५९	मार्गलक्षणम्	४३
६०-६७	मात्रालक्षणम्	४४
६८-७१	देशोक्त्या	४४
७२-७३	दक्षिणमार्गमात्रानामानि	४५
७४-७५	अङ्गानि	४५
७६-७७	प्रज्ञाः	४५
७८-८३	जातिनिरूपणम्	४५
८४-८८	लयकालनिरूपणम्	४६
८९-९५	प्रस्तारनिरूपणम्	४७
९६-१००	हुतादितालाङ्गानां पर्यायाधिष्ठानि च	४७

नृत्याध्याये चतुर्थः पादः ।

१-९	मृदङ्गोत्पत्तितद्वादनप्रकारादिकथनम्	४८
१०-४३	गटीभावनिरूपणम्	४९

आकाशसंभवो नादो यः सोऽनाहतसंज्ञितः ।
 तस्मिन्ननाहते नादे विरामं प्राप्य देवताः ॥ ५ ॥
 योगिनोऽपि महात्मानस्तदानाहतसंज्ञके ।
 मनो निक्षिप्य संपान्ति मुक्तिं प्रयतमानसाः ॥ ६ ॥
 सोऽप्याहतः पञ्चविधो नादस्तु परिकीर्तितः ।
 नखचायुजचर्माणि लोहशारीरजास्तथा ॥ ७ ॥
 नखं वीणादयः प्रोक्ता वंशाद्या वायुपूरकाः ।
 चर्माणि च मृदङ्गाद्या लोहास्तालादयस्तथा ॥ ८ ॥
 देहनादेन ते युक्ता नादाः पञ्चविधाः स्मृताः ।
 गीतं वाद्यं च नृत्यं च त्रयं सङ्गीतमुच्यते ॥ ९ ॥
 आदौ ध्रुवा विचार्यैव नाट्यं लोके प्रपञ्चितम् (?) ।
 अनाहतात्समाकृष्य सप्तनामानि योजितः ॥ १० ॥
 तं नादं सप्तधा कृत्वा तथा पद्मादिभिः स्वरैः ।
 नाभिहृतकण्ठतालुषु नासादन्तोष्ठयोः क्रमात् ॥ ११ ॥
 पङ्कजर्पभगान्धारी मध्यमः पञ्चमस्तथा ।
 धैर्यतश्च निषादश्च स्वराः सप्त प्रकीर्तिताः ॥ १२ ॥
 पङ्क मयूरो यदति च्यातको ऋषभं तथा (?) ।
 अजो विरीति गान्धारं त्रौश्चः कणति मध्यमम् ॥ १३ ॥
 पुष्पसाधारणे काले पिकः कूजति पञ्चमम् ।
 अभ्यश्च धैर्यतं चैव निषादं च गजस्तथा ॥ १४ ॥
 एषं स्वरान् समाकृष्य वीणादिषु निषाय च ।
 तेन आहतनादेन सङ्गीतमकरोत्तदा ॥ १५ ॥
 सरस्वत्याश्च वीणायां पद्मादिभिरसंयुतम् ।
 पाठयामास मर्षेयां हृष्यं श्रुतिमनोहरम् ॥ १६ ॥
 रूपालसी रागालसिरिणि स द्विविधः स्मृतः ।
 रागालमननानाधरूपनः शब्द उच्यते ॥ १७ ॥

१ अथ श्रीसप्तमः अङ्कः । पुनश्चात्र रागान्धारी आहृत्युक्तं दत्ता ११ः तपेसात्र नि-
 र्दिष्टम् । २ 'वाद्यो विषयः' इति वादे कर्त्तव्येति च भावः । ३ 'रागसाधनानाधो रूपः
 सप्त रस्यते' इति दृष्टं वाक्यं सत्यम् ।

सामवेदादिदं गीतं तं ब्रह्माह पितामहः ।
 तद्गीतं नारदायैव तेन लोकेषु वर्णितम् ॥ १८ ॥
 गीतेन प्रीयते देवः सर्वज्ञः पार्वतीपतिः ।
 गोपीपतिरनन्तोऽपि वंशध्वनिवशं गतः ॥ १९ ॥
 सामवेदे ततो ब्रह्मा वीणासक्ता सुरस्वती ।
 अन्ये च सहस्रः पूर्वं यक्षदानयमानवाः ॥ २० ॥
 अज्ञातहृदयस्वादुर्यालः पर्यङ्कधारकः ।
 रुदन् गीतामृतं पीत्वा हर्षोत्कर्षं प्रपद्यते ॥ २१ ॥
 वनेचरस्तृणाहारः ध्रुत्वा मृगशिशुः पशुः ।
 लुब्धो लुब्धकसद्वीते गीते यच्छति जीविनम् ॥ २२ ॥
 कृष्णसर्पोऽपि तं नादं श्रुत्वा हर्षं प्रपद्यते ।
 तस्य गीतस्य माहात्म्यं कः प्रशंसितुमर्हति ॥ २३ ॥
 सर्वश्रमाणां जातीनां कृपाणां प्रीतिवर्धनम् ।
 धर्मार्थकाममोक्षाणामिदमेव हि साधनम् ॥ २४ ॥
 स्याधी स्वरेषु सञ्चारी तथारोह्यपरोहको ।
 स्वरश्चतुर्विधा ज्ञेया रागोत्पादनगोचराः ॥ २५ ॥
 स्वरः धादी च संपादी विधादी च चतुर्विधाः ।
 अनुषादी च सूर्यग्र प्रयोगे बहुशः स्मृतैः ॥ २६ ॥
 धादी स्वरस्तु राजा स्यान्मन्त्री संवादिर्ऋष्यते ।
 स्वरः विधादी धैरी स्यादनुषादी च श्रुत्ययत् ॥ २७ ॥
 देववंशास्तु सगमाः पञ्चमः पितृवंशजः ।
 रिषी ऋषिकुले जातौ निषादोऽसुरवंशजः ॥ २८ ॥
 ब्रह्मजाती समौ ज्ञेयौ रिषौ क्षत्रियजातिकौ ।
 निगौ वैश्यापिति प्रोक्तौ पञ्चमः शूद्रजातिकः ॥ २९ ॥

१ 'सब्रमाह' इति पाठः समीचीनः । २ 'रते' इति समीचीनः पाठः स्यात् । ३ 'स्मृतः' इति बहुवचनान्तः पाठः समीचीनः । ४ 'संवादी' इति दुर्लभं पदं, छन्दोबद्धविधा 'संवादिः' इति रूपं दृढमिति भाति ।

पद्माभः पिञ्जरः स्वर्णवर्णः कुन्दप्रभः सितः ।
 पीतः कर्बुर इत्येते तेषां वर्णा निरूपिताः ॥ ३० ॥
 पद्मः कमलवर्णः स्यादृषभः पिञ्जरस्तथा ।
 गान्धारः स्वर्णवर्णः स्यान्मध्यमः कुन्दवर्णकः ॥ ३१ ॥
 पञ्चमः सितवर्णः स्याद्वैद्यतः पीतवर्णकः ।
 नैषादः कर्बुरो वर्णः सप्तवर्णा निरूपिताः ॥ ३२ ॥
 जम्बुशाककुशक्रौञ्चशाल्मलीश्वेतनामसु ।
 द्वीपेषु पुष्करे चैव जाताः पद्मादयः स्वराः ॥ ३३ ॥
 जम्बुद्वीपे च पद्मः स्याच्छाकले ऋषभोदयः ।
 कुशद्वीपे च गान्धारः क्रौञ्चद्वीपे च मध्यमः ॥ ३४ ॥
 शाल्मलीद्वीपनामाख्ये पञ्चमः स्वर उद्भवः (?) ।
 श्वेतद्वीपे तथा जन्म धैर्यतं नामसंज्ञिकम् (?) ॥ ३५ ॥
 पुष्करे चैव जातोऽयं निषादः परिकीर्तितः ।
 सप्तस्वरान्समुद्भूत्य वीणादिषु निधाय च ॥ ३६ ॥
 दक्षोऽग्निः कपिलश्चैव वसिष्ठो भार्गवस्तथा ।
 नारदस्तुम्बुरुश्चैव पद्मादीनां ऋषीश्वराः ॥ ३७ ॥
 यहिर्गन्धर्वा शारदा च शर्वश्रीनाथभास्कराः ।
 गणेश्वरादयो देवाः पद्मादीनां तु देवताः ॥ ३८ ॥
 क्रमादनुष्टुप्पगायत्री त्रिष्टुप् च बृहती तथा ।
 पङ्क्त्युत्पिण्णौ च जगती छन्दांमि परिकीर्तिताः (?) ॥ ३९ ॥
 पद्मस्य जमदग्निश्च आश्रेयो ऋषभस्य च (?) ।
 गान्धारस्य गौतमस्तु वसिष्ठो मध्यमस्य च ॥ ४० ॥
 श्रीधरसः पञ्चमस्यैव धैर्यतस्य पराशरः ।
 शालङ्कापो निषादस्य गोत्राणि कथितानि च ॥ ४१ ॥
 पद्मः शानमिषगजश्च धित्रा च ऋषभस्य च (?) ।
 गान्धारस्य धनिष्ठा भं मध्यमस्य मघा स्मृता ॥ ४२ ॥

पञ्चमस्योत्तरा भं स्यात्पूर्वापादा तु धैर्यतम् ।
 अनुरापा निपादस्य पद्मादीनां तु गारकाः ॥ ४३ ॥
 शुक्लमस्तुला अथर्धेय सिंहः कन्या धनुस्तथा ।
 धूमिकस्य तथा राश्यः क्रमाज्ज्ञेया युधेः सदा ॥ ४४ ॥
 दानिर्भृगुः प्राज्ञी धैर्यं मूर्धन्ध्रसुतस्तथा ।
 गुरुर्ममिसुतश्चैव धैर्ये राश्यधिदेवताः ॥ ४५ ॥
 स्वराः सरिगपाधैव चत्वारो राक्षसाः स्मृताः ।
 पर्था मानुपसंज्ञौ च निपादं देवतं विदुः ॥ ४६ ॥
 पद्मस्याङ्गुतपीरो च कपयस्य च रौद्रकः ।
 गान्धारस्य च ज्ञानं च हास्याख्यं मध्यमस्य च ॥ ४७ ॥
 पञ्चमस्य च शृङ्गारो पीभस्सो धैर्यतस्य च ।
 गरुणा च निपादस्य सप्तम्यानरसा नथ ॥ ४८ ॥
 ग्रामः श्वरसमूहः स्यान्मूर्च्छना तु श्वराभया ।
 पद्ममध्यमगान्धारग्रामत्रयमुदाहृतम् ॥ ४९ ॥
 पद्मस्य मध्यमश्चैव धैर्यो भूमौ प्रकल्पितौ ।
 स्वर्गलोकेऽपि गान्धारः प्रसिद्धो न महीतले ॥ ५० ॥
 पद्मग्रामः पञ्चमस्य धैर्यतस्य श्रुतिप्रमात् ।
 मध्यमः पञ्चमः सुदृढपद्मसंवादिरुच्यते ॥ ५१ ॥
 अयं तु पद्मग्रामः ।
 सोपान्ते पञ्चमस्तिष्ठो धैर्यतस्य चतुःश्रुतिः ।
 पञ्चमो धैर्यतस्यैवर्षभः संवादिरुच्यते ॥ ५२ ॥
 अयं तु मध्यमग्रामः ।
 अग्रसिद्धोऽपि भूलोके क्रमाद्वक्ष्येऽपि नारदः ।
 मत्सु(त्सु)रूपं देवल्लोके ज्ञातव्यं शास्त्रलक्षणैः ॥ ५३ ॥
 यदापस्त्रिश्रुतिः पद्मे मध्यमे तु चतुःश्रुतिः ।
 रिमयोः श्रुतिरेकैका गान्धारस्य समाश्रया ॥ ५४ ॥

१ 'धैर्ये राश्यधिदेवताः' इति खगौपीयः पाठः । २ 'गान्धर्व हास्याख्यो मध्यमस्य च' इति
 पाठः नाश्वः । ३ भगवदुदाहृतं श्रुतिः ।

ग म प ध नि न रि ।

पट्टः प्राधान्यमाद्यत्वादमात्यादिगतस्तथा (१) ।
 ग्रामः स्यादथ लोपस्यान्मध्यमस्तु पुरःसरः ॥ ६३ ॥
 क्रमाद्वामप्रये देया ब्राह्मविष्णुमहेश्वराः ।
 हेमन्नघ्रीष्मवर्षासु शान्तन्यास्तु यथाक्रमम् ॥ ६४ ॥
 पूर्वाह्नकाले मध्याह्ने अपराह्ने नयादिभिः ।
 पट्टादिमध्यगान्धाराः श्रूयन्तैर्भर्यसन्ततिः ॥ ६५ ॥
 क्रमात्स्वराणां सप्तानामारोहश्चावरोहणम् ।
 मूर्च्छनेत्युच्यते ग्रामद्वये ताः सप्त सप्त च ॥ ६६ ॥
 पट्टग्रामे तु करमम् मन्दोपिरटनीयता (१) ।
 शुद्धपट्टा मत्सरीशृङ्गश्रुतान्ताभिरुद्धता ॥ ६७ ॥
 ताः शुद्धमध्यमार्गेण सप्त पारं च हृष्यकाः ।
 मध्यमस्थानपट्टेन मूर्च्छनारभ्यते क्रमात् ॥ ६८ ॥
 अथःस्थानैर्निपादार्थः पट्टः स्यान्मूर्च्छनाक्रमान् ।
 मध्यममध्यममारभ्य संपीरी मूर्च्छना भवेत् ॥ ६९ ॥
 पट्टस्थानपदोपस्यस्वरादारभ्यते क्रमात् ।
 पट्टस्थानस्थितैराद्यैरथान्याद्याः परे विदुः (१) ॥ ७० ॥
 हरिणाश्वादिरागाद्यैर्मध्यमस्थानसंज्ञितैः ।
 पट्टादीन्मध्यमादींश्च ततोऽर्द्धः सः स्वरः क्रमात् ॥ ७१ ॥
 चतुर्धा ताः शृण्वन् शुद्धाः काकलीकलितास्तथा ।
 सान्तराः सद्भयोपेताः पट्टपञ्चाशदुदीरिताः ॥ ७२ ॥
 श्रुतिद्वयं चेत् पट्टस्य निपादः संधयेदसौ ।
 सा काकली मध्यमस्य गान्धारस्त्वन्तरः स्वरः ॥ ७३ ॥

१ संगीतरत्नाकरेऽस्य शब्दस्य पाठो इदमेव यथा—

‘पट्टः प्रधान आद्यत्वादमात्यादिगतस्तथा ।

ग्रामे स्यादमिषोपि गान्मध्यमस्तु पुरःसरः ॥’ सं. र. पु. ४६

१ ‘शृ गान्तन्या’ इति संगीतरत्नाकरे पु. ४६ । २ ‘पट्टे गुणरमणादी रजनी चोत्तरायता’ इति
 शुद्धः पाठः स्यात् ।

जातिभिः श्रुतिभिश्चैव स्वरा ग्रामस्वमागताः ।
 तद्वत्तयैव भृत्यैष काव्यमन्त्रप्रतिष्ठिताः ॥ ८६ ॥
 स्वराः षड्वादयस्तत्र ग्रामी द्वौ षड्मध्यमौ ।
 केचिद्गान्धारमप्याहुः स तु नेहोपलभ्यते ॥ ८७ ॥
 सप्तस्वरादयो ग्रामे चतुर्दश च मूर्च्छनाः ।
 तासामेकोनपञ्चाशदित्येतत्स्वरमण्डलम् ॥ ८८ ॥
 भूर्लोकान्ध्यायने षड्भौ भुवर्लोकान्तु मध्यमः ।
 स्वर्गलोकास्तु गान्धारो नारदस्य भक्तं यथा ॥ ८९ ॥
 आद्या सुत्तरमन्द्रा स्याद्भङ्गनी चोत्तरापता ।
 चतुर्षिषष्टद्वपद्भौ पञ्चमी मत्सरीकृता ॥ ९० ॥
 अजक्रान्ता तु षष्ठी च सप्तमी चन्द्रकृता ।
 प्रतिपद्यादितिथिषु जाता मन्द्रास्तु संयुताः ॥ ९१ ॥
 सनिषपमगरिसा ज्ञातव्याः सप्त मूर्च्छनाः ।
 षड्ग्रामाभिज्ञा स्वेता नारदेन विपक्षिताः ॥ ९२ ॥

मध्यसंवीरादिस्वरः ।

संवीरा हरिणाश्वा च स्यात्कलोपनतायता ।
 शुद्धमध्या तथा चैव भार्दली पौरली तथा ॥ ९३ ॥
 कृष्णप्रतिपदः सप्त तिथीषु (१) जनिताः स्वराः ।
 तास्वरा (१) मध्यमग्रामे स्थापिता नारदेन च ॥ ९४ ॥
 नन्दा विशाला सुमुखी चिता चित्रावती शुभा ।
 आलापा चेति गान्धारग्रामे स्थुः सप्त मूर्च्छनाः ॥ ९५ ॥
 कृष्णाष्टम्यादितिथयः स्वराः सप्त हितास्तथा ।
 गान्धारे स्थापितास्तेन नारदेन यथाक्रमम् ॥ ९६ ॥
 सप्त स्वरास्तथा सप्त मूर्च्छना याः प्रकीर्तिताः ।
 तानामभ्युदयीतिस्तु ता एतस्मिन्निरूपिताः ॥ ९७ ॥

१ "सप्त स्वराश्चोपलभ्यते" इति टिप्पणीः पादः १५ । २ "चतुर्षिषष्टद्वपद्भौ" इति टिप्पणीः पादः १६ । ३ "मध्यमग्रामे" इति टिप्पणीः पादः १७ ।

कूर्मरघा च पिङ्गेया तथानी कैशिकी तथा ।
 उद्यनीषा तथारूपा विरूपा विभ्रतायतिः ॥ १०९ ॥
 जातपोऽष्टादश स्वेयं ब्रह्मणा गदिताः पुरा ।
 तद्विदिस्वा नारदेन गीतरूपाणि वर्णयन् (१) ॥ ११० ॥
 स्वरप्रकृतिविकृतयः ।

प्रकृती द्वे विजानीयात्स्वरतन्त्रेषु संस्थिते ।
 तत्रापि च तयोर्मध्ये पङ्गादि च निपादकम् ॥ १११ ॥
 या सा प्रकृतिर्विशेषा भरतेन च चर्यिता ।
 विकृतिश्च निपादादिपङ्गान्तस्वरपूरिता ॥ ११२ ॥
 तन्त्रीप्रकृतिविकृतयः ।

द्वितीया प्रकृतिः संज्ञा कथ्यते नारदेन च ।
 पङ्गादयोपश्रुतयश्चत्वारो गुणसंज्ञकाः (२) ॥ ११३ ॥
 तेषु सर्वेषु वर्तन्ते वाद्यादयः प्रकल्पिताः ।
 अनुयादि च यायन्तायिततं कथ्यते युधेः ॥ ११४ ॥

इति भीनारदहठौ सङ्गीतमकरन्दे सप्तसरोत्पत्तिष्वनादोत्पत्तिप्रकृतिनिरूपणं
 नाम प्रथमपादः ।

सङ्गीताध्याये द्वितीयः पादः ।

अथ सङ्गीतदेहनिरूपणम् ।

चैतन्यं सर्वभूतानां विभूतं जगदात्मना ।
 नादम्रम तदानन्दमद्वितीयमुपास्महे ॥ १ ॥
 गीतस्वरूपं यक्ष्याम्यतिविचित्रं मनोहरम् ।
 राज्ञां कौतुकसंलापं विदुषां ज्ञानहेतुकम् ॥ २ ॥

बेलावली च भूपालः सोमरागस्तथैव च ।
 एते रागास्तु गातव्याः प्रातःकाले विशेषतः ॥ १२ ॥
 शाङ्कराभरणः पूर्वो बलहंसस्तथैव च ।
 देशी मनोहरी चैव सावेरी दोम्बुली तथा ॥ १३ ॥
 काम्भोजी गोपिकाम्भोजी कैशिकी मधुमाधवी ।
 बहुलीद्वयं मुखारी च तथा मङ्गलकौशिका ॥ १४ ॥
 एते रागविशेषास्तु मध्याह्ने परिकीर्तिताः ।
 शुद्धनाटा च सालङ्गो नाटी शुद्धपराटिका ॥ १५ ॥
 गौलो मालवगौडश्च श्रीरागश्चाहरी तथा ।
 तथा रामकृती रङ्गी छाया सूर्यवराटिका ॥ १६ ॥
 वराटिका द्रावटिका देशी नागवराटिका ।
 कर्णाटहयगौटीति इत्येते चन्द्रमांशजाः ॥ १७ ॥
 एते रागविशेषास्तु प्रातःकाले तु देयताः ।
 सायमेषां प्रगानेन तस्य श्रीरतुला भवेत् ॥ १८ ॥
 ईशानं च हरिं स्मृत्वा मध्याह्नादेरनन्तरम् ।
 रागतः शृण्वतो वापि सूर्यपापैः प्रमुच्यते ॥ १९ ॥
 ग्रहरैकोदयादर्याफ ग्रहरैकोदयोपरि ।
 देशाक्षी भैरवा शुद्धा नार्द यत्प्रहरोद्भवम् ॥ २० ॥
 वराटिका तथा शुद्धा द्रावटीरागसंज्ञिका ।
 प्रहरोपरि गातव्या महारी माहुरी तथा ॥ २१ ॥
 आन्दोली च रामकृती छायानाटा च रङ्गका ।
 मध्याह्नात्परतो यामे गौडरागानि यानि च ॥ २२ ॥
 त्रियामोपरि गातव्या शुद्धसालङ्गनाटिका ।
 एषं कालविधिं ज्ञात्वा गापेद्यः स सुखी भवेत् ॥ २३ ॥
 रागावेलाप्रगानेन रागाणां हिंसको भवेत् ।
 यः शृणोति स क्षारित्री आयुर्नश्यति सर्वदा ॥ २४ ॥

देयताविषये गीतं पुण्यनामप्रवर्द्धनम् ।
 आध्यात्मिकैव योगेन सर्वपापप्रणाशनम् ॥ २२ ॥
 विद्याहममये दानदेयताम्नुतिमंगुने ।
 अयलेरागमाकर्ण्य न दोषो भैरवी विना ॥ २३ ॥
 श्रीरागो मानवमैव तथा मानवकीशिका ।
 सावेरी मेघरञ्जी च हेन्दोला कौशिकी तथा ॥ २४ ॥
 तुण्डी तुरुष्कतुण्डी च यक्षाली माहुरी तथा ।
 देवक्रिया रागहंसी देशाक्षी भैरवी तथा ॥ २५ ॥
 सालङ्गभैरवी चान्या कम्बारी च तथा परा ।
 कर्णाटाहययक्षाला शुद्धहिन्दोलिका तथा ॥ २६ ॥
 पुष्पाटः शुद्धनाटश्च तथा सारङ्गनाटिका ।
 येलायली छायनाटी रागरङ्गस्तथैव च ॥ २७ ॥
 घराटी द्राघटी चैव तथा नागवराटिका ।
 कर्णाटमिश्रनाटी च तथा शुद्धवराटिका ॥ २८ ॥
 कौमोदकी मलहरी सारङ्गो यहुलीद्वयम् ।
 घोटी पहटिका चैव मुखारी मधुमाधवी ॥ २९ ॥
 मल्बारी गुर्जरी चैव सौराष्ट्री ललिता तथा ।
 नागध्वनी च काम्बोजी घनाश्री च तथा परा ॥ ३० ॥
 कोलाहरदछायगौडा रामा द्रोणुलिका तथा ।
 वसन्तभैरवी चैव सावेरी सैन्धवी तथा ॥ ३१ ॥

अथ गृहस्वराः ।

सम्पूर्णरागो देशाक्षी मध्यमादिः प्रकीर्तितः ।
 वसन्तभैरवी शुद्धभैरवी मादितः क्रमात् ॥ ३२ ॥
 सम्पूर्णमालवीरागो गान्धारादिः प्रकीर्तितः ।
 नाटारागश्च सम्पूर्णः स पङ्गादिरुदाहृतः ॥ ३३ ॥
 मुखहारी च सम्पूर्णो धैवतादिर्निगद्यते ।
 सम्पूर्णश्चाहरी प्रोक्तो मध्यमादिरूपक्रमः ॥ ३४ ॥

पलहंसश्च सम्पूर्णो गान्धारादिः प्रकीर्तितः ।
 वसन्तः शुद्धसंज्ञश्च सपद्मादिग्न्दाहृतः ॥ ३८ ॥
 रामक्रिया शुद्धसंज्ञा सपद्मादिग्न्दाहृता ।
 पराटिका शुद्धसंज्ञा सपद्मादिग्न्पक्रमा ॥ ३९ ॥
 एवं सम्पूर्णरागाणां गृहस्वर उदाहृतः ।

अथ पाडवरागगृहस्वर उच्यते ।

पाटवो देवगान्धारो गादिर्षज्यो निपादकः (१) ॥ ४० ॥
 नीलाम्परी पाटवः स्याद्गादिर्षज्यो निपादकः ।
 श्रीरागः पाटवो रागः सपद्मादिर्गवर्जितः ॥ ४१ ॥
 शुद्धपहुली मध्यमादिर्निषज्यस्तु पाटवः ।
 शुद्धगौलः पाटवः स्यात्त्रिपादादिर्षजितः ॥ ४२ ॥
 ललितः पाटवो रागः सादिर्षज्यो ग ज स्वरः (१) ।
 मालवधीः पाटवः स्यात्पद्मादिम रियर्जितः ॥ ४३ ॥
 भूपालः पाटवो रागो गादिः पद्मवियर्जितः ।
 पटवशी पाटवश्च त्रियज्योऽपि निपादकः ॥ ४४ ॥
 गुण्डली पाटवश्चैव गान्धारादिर्गवर्जितः ।
 कुरशी पाटवो रागो निषज्यो मध्यमादितः ॥ ४५ ॥
 सङ्गा नारदैनैव गृहस्वरमुदीरितम् ।

अथ औडवरागगृहस्वराः ।

धन्यासी औडवः प्रोक्तः मयायेरी धविषर्जितः ॥ ४६ ॥
 औडवो गुर्जरी प्रोक्तः सादिर्षज्यो रिषो तथा ।
 रिषो षज्यो मध्यमादिर्गौडवा मधुमाधवी ॥ ४७ ॥
 मेघरशी मध्यमादि धनियज्यो तथौडवः ।
 येलाधन्यौडवः स्यात्तु गादिर्षज्यो मरीचरी ॥ ४८ ॥

रामकृत्यौडवः स्यात्तु गादिर्वज्यौ रिधौ खरौ ।
 नारायणी निपादादिरौडवो धपवर्जितः ॥ ४९ ॥
 पालिरौडवः पद्मादिर्वज्यौ मध्यमपञ्चमौ ।
 एवं प्रधानरागाः स्युर्लक्षणोक्तं यथाक्रमम् ॥ ५० ॥
 अनन्ताः सन्ति सन्दर्भा नानादेश्याः प्रकीर्तिताः ।
 सङ्कीर्णरूपिणो रागाः सङ्कीर्णा नाम विश्रुताः ॥ ५१ ॥
 ब्रह्मा चा (?) पाडवाश्चैव क्षत्रजा औडवास्तथा ।
 सम्पूर्णा मुनिजाः प्रोक्ता भरतज्ञैः प्रशंसिताः ॥ ५२ ॥

अथ पुष्टिङ्गरागाः ।

यल्लालः सोमरागश्च श्रीरागश्च तथैव च ।
 मृपाली छायागौडश्च शुद्धहिन्दोलिका तथा ॥ ५३ ॥
 आन्दोली दोम्बुली चैव गौडः कर्णाटकाह्वयः ।
 फडमङ्गी शुद्धनादी तथा मालवगौलकः ॥ ५४ ॥
 रागरङ्गच्छायनादी रागः कोलाहलस्तथा ।
 सौराष्ट्री च वसन्तश्च शुद्धसरङ्गभैरवी ॥ ५५ ॥
 रागध्वनिस्तथा छेते पुंरागाः परिकीर्तिताः ।
 नारदेन विभिन्नेण सन्ति नामानि वक्ष्यते (?) ॥ ५६ ॥

अथ स्त्रीरागाः ।

तुण्डी तुदङ्कतुण्डी च मल्वारी माहुरी तथा ।
 पौरालिकी च काम्मारी मल्लानी सैन्ययी तथा ॥ ५७ ॥
 मालङ्गाख्या च गान्धारी धैरवी धैरिनी तथा ।
 विलायती च यट्टली गुण्डकी धूर्जरी तथा ॥ ५८ ॥
 पराटी त्रायटी हंमी गौडी नारायणी तथा ।
 अहरी मेघरङ्गी च मिश्रनादा यथाक्रमात् ॥ ५९ ॥

अथ नपुंसकरागाः ।

कौशिकी ललितशैव घमाशी च कुरञ्जिका ।
 सौराष्ट्री द्रावडी शुद्धा तथा नागवरादिका ॥ ६० ॥
 कौमोदकी च रामकी सावेरी च तथैव च ।
 चलहंसः सामवेदी शङ्कराभरणस्तथा ॥ ६१ ॥
 नपुंसका इति प्रोक्ता रागलक्षणकोविदैः ।
 एतन्मतं नारदस्य प्रख्याता कथितं पुरा ॥ ६२ ॥
 रौद्रेऽद्भुते तथा धीरे पुंरागैः परिगीयते ।
 शुद्धारहास्यकंठं (?) स्त्रीरागैश्च प्रगीयते ॥ ६३ ॥
 भयानके च धीमत्से शान्ते गायनपुंसके ।
 अनेन विधिना ज्ञात्वा गेयं सर्वार्थसाधनम् ॥ ६४ ॥
 एषु चान्यं प्रवक्ष्यामि नादं चैव शुभाशुभम् ।
 साम्प्रतं मुनिशार्दूल गीतगानविधिं तथा ॥ ६५ ॥
 मध्यमादिर्मालयश्री श्रीकापि जयसाक्षिका ।
 घरादी घूर्जरी गौडकोलाहलयसन्तकाः ॥ ६६ ॥
 घमाश्री देशदेशाख्या बद्वालादिग्रयोदश ।
 रागाद्वारागमाख्यातं नारदेन महात्मना ॥ ६७ ॥
 भूपालो भैरवश्चैव श्रीरागः कडमञ्जरी ।
 वसन्तमालयी नाट्यद्वालाः पुरुषाः स्मृताः ॥ ६८ ॥
 येलायली मलहरी बहली भूपयोपिताः ।
 देवक्रिपा च पौराली काम्भारी भैरवन्म्रियः ॥ ६९ ॥
 श्रीरागपतिकाम्भोजी मह्यती च कुरञ्जिका ।
 देशी मनोहरी तुण्डी पटमञ्जरिपोषिन् ॥ ७० ॥
 सारङ्गनाटनाटारुपा अहरीनाटपोषिन् ।
 नारायणी च गान्धारी रञ्जी बद्वालेति ॥ ७१ ॥

अकम्पाः कम्पसंयुक्ताः सकम्पाः कम्पवर्जिताः ।
 पस्तच्छृणोति मृदात्मा ताद्युभौ ब्रह्मघातकौ ॥ ८५ ॥
 विष्णुरूपो भवेत्तालो नादश्चैव शिवात्मकः ।
 प्रणवो ब्रह्म चेत्याहुर्गौतशास्त्रविशारदाः ॥ ८६ ॥
 तालं धृत्वा प्रमाणेन पञ्चाङ्गीतं समारभेत् ।
 तथा नादं प्रकुर्यात् पञ्चाङ्गीतं प्रगीयते ॥ ८७ ॥
 अनेनैव प्रकारेण गीतमाकर्णयेद्भुवम् ।
 तस्य नाभावदोषोऽस्ति महापातकतत्समः (?) ॥ ८८ ॥
 श्रुतिहीनं च यद्गानं धीणायेण्वादिसम्भयम् ।
 यः शृणोति स आप्नोति पातकं दुःखमेव च ॥ ८९ ॥
 अपत्यरं कुनादं च श्रुतिहीनं तथाधिकम् ।
 यः शृणोति स मृदात्मा पतते नरके चिरम् ॥ ९० ॥
 शोकसन्तापदारिद्र्यमायुः क्षीणं भवेद्भुवम् ।
 राज्यनाशो मनोदुःखं भयलेयं न संशयः ॥ ९१ ॥
 शास्त्रा सर्वमिदं शास्त्रं यः शृणोति सदा नृपः ।
 आयुरारोग्यमैश्वर्यं लभते चाञ्छितं फलम् ॥ ९२ ॥

इति भीनारदकृतौ सङ्गीतमकरन्दे पृथीय-

पादः समाप्तः

सङ्गीताध्याये चतुर्थः पादः ।

अथ मृदङ्गलक्षणम् ।

दक्षिणाङ्गे स्थितो रुद्र उमा चाम्पे प्रतिष्ठिता ।
 शिवशक्तिमयो नादो मर्दले परिकीर्तितः ॥ १ ॥
 शिवनादे भयेद्वायिः शक्त्या दारिद्र्यमाप्नुयात् ।
 द्विर्नादयुक्तः श्रेष्ठश्च श्रुतियुक्तश्च मर्दले ॥ २ ॥
 स्त्रीध्वनिः पुरुषाकारः रुषाकारश्चैव पुंस्वरः ।
 आयुर्लक्ष्मीहरौ नित्यमश्रान्वाताद्युभौ ध्वनी ॥ ३ ॥

सङ्गीताध्याये चतुर्थः पादः ।

अकम्पाः कम्पसंयुक्ताः सकम्पाः कम्पवर्जिताः ।
यस्तच्छृणोति मृदात्मा तावुभौ ब्रह्मघातकौ ॥ ८५ ॥
विष्णुरूपो भवेत्तालो नादश्चैव शिवात्मकः ।
प्रणवो ब्रह्म चेत्याहुर्गीतशास्त्रविशारदाः ॥ ८६ ॥
तालं धृत्वा प्रमाणेन पञ्चाङ्गीतं समारभेत् ।
तथा नादं प्रकुर्वीत पञ्चाङ्गीतं प्रगीयते ॥ ८७ ॥
अनेनैव प्रकारेण गीतमाकर्णयेद्भुवम् ।
तस्य नाभावदोषोऽस्ति महापातकतत्समः (?) ॥ ८८ ॥
श्रुतिहीनं च यद्गानं यीणावेण्वादिसम्भयम् ।
यः शृणोति स आप्नोति पातकं दुःखमेव च ॥ ८९ ॥
अपस्वरं कुनादं च श्रुतिहीनं तथाधिकम् ।
यः शृणोति स मृदात्मा पतते नरके चिरम् ॥ ९० ॥
शोकसन्तापदारिद्र्यमायुः क्षीणं भवेद्भुवम् ।
राज्यनाशो मनोदुःखं भवत्येव न संशयः ॥ ९१ ॥
शास्त्रा सर्वमिदं शास्त्रं यः शृणोति सदा नृपः ।
आयुरारोग्यमैश्वर्यं लभते चाञ्छितं फलम् ॥ ९२ ॥

इति भीनारदकृतौ सङ्गीतमकरन्दे दृवीव-
पादः समाप्तः

सङ्गीताध्याये चतुर्थः पादः ।

अथ मृदङ्गलक्षणम् ।

दक्षिणाद्रे स्थितो रज्ज उमा यामे प्रतिष्ठिता ।
शिवशक्तिमयो नादो मर्दले परिकीर्तितः ॥ १ ॥
शिवनादे भवेद्वायिः शक्त्या दारिद्र्यमाप्नुयात् ।
द्विर्नादयुक्तः श्रेष्ठश्च श्रुतियुक्तश्च मर्दले ॥ २ ॥
स्त्रीध्वनिः पुरुषाकारः रुपाकारश्चैव पुंस्वरः ।
आयुर्लक्ष्मीहरौ नित्यमभाष्यौ तावुभौ ध्वनी ॥ ३ ॥

गेर्गद्वेषपरित्यागी (गः ?) माधुन्यमुपितृता ।
 अनुद्यमोक्तिमन्त्रदो नृपतानुविनिर्माकः ॥ २७ ॥
 पानितानुगिज्ञानं प्रवन्नेषु प्रगन्ममा ।
 द्रुतगीतविनिर्माणं पदान्तरविद्वम्पता ॥ २८ ॥
 प्रिण्ठानगमकप्रौढो विविगानुगिर्नृगः (?) ।
 अवपानगुणैरेभिः परो नागमेवकारकः ॥ २९ ॥
 विद्वपानोऽधिकं नीनं माधुमन्त्ररुमप्यमः ।
 धानृमानुगप्रौढः प्रवन्नेषु मप्यमः ॥ ३० ॥
 रम्यमानुविनिर्माता अपमो मन्दपानुगृह्ण ।
 परो यस्तु कथिर्पणकविर्मप्यम उच्चने ॥ ३१ ॥
 धृदकारोऽन्यकारस्तु माधुकारः प्रकीर्तिनः ।
 मार्गं देदयं च यो येषि स गन्धर्वाऽभिधीयते ॥ ३२ ॥
 यो येषि केषलं मार्गं मरादिः स निगद्यते ।
 हयशब्दः सुजारीरो ग्रहमोक्षविषक्षणः ॥ ३३ ॥
 रागरागाद्भापाद्भ्रियाद्भोपाद्भ्रकोविदः ।
 प्रवन्धगाननिष्णानो विविपालसितनृषवित् ॥ ३४ ॥
 सर्वस्यानादिगमकेष्यनापासलसद्गनिः ।
 आयसकण्ठस्तालज्ञः सावधानो जितश्रमः ॥ ३५ ॥
 शुद्धस्यानलयाभिज्ञः सर्वकाकुयिषोपयित् ।
 अपारस्यायिसञ्चारः सर्वदोषविवर्जितः ॥ ३६ ॥
 क्रियापरोचितालापः सुस्वरो धारणान्वितः ।
 स्फूर्जनिश्चजनो हारीरहकृद्वचनोदरः (?) ॥ ३७ ॥

१ 'रागद्वेषपरित्यागः साधुत्वमुपितृता' इति सङ्गीतरत्नाकरे (पृ. २४४) । २ 'अनुद्यमो-
 क्तिनिर्वन्धो नृपतानुविनिर्माकः' इति सङ्गीतरत्नाकरे । ३ 'विस्थानगमकप्रौढो विविगानुगिर्नृगः'
 इति सङ्गीतरत्नाकरे । ४ 'गुणैरेभिरेव नागमेव' इति सङ्गीतरत्नाकरस्य पाठः । ५ 'अधिकं धानृ-
 मानुमन्दस्तु मध्यमः' इति सङ्गीतरत्नाकरगतः पाठः । ६ 'धानुमानुवेदप्रौढः प्रव' इति सङ्गीतर-
 त्नाकरे । ७ 'धृदिकारोऽन्यधातो नु माधुकारः प्रकीर्तिनः' इति सङ्गीतरत्नाकरे । ८ 'स्फूर्जनिश्च-
 जनो हारीरह कृद्वचनोदरः' इति सङ्गीतरत्नाकरे ।

सुसम्पदापो गीतशैर्गीयने गायनाग्रणीः ।
 इत्युत्तमस्तु विज्ञेयो गीतज्ञः प्रतिपादितः ॥ ३८ ॥
 गुणैः कतिपयैर्हीनो निर्दोषो मध्यमोत्तमः (मतः ?) ।
 महामाहेम्बरेणोक्तः सदोषो गायकाधमः ॥ ३९ ॥
 शिक्षाकारोऽनुकारश्च रसिको रञ्जकस्तथा ।
 भायैकश्चेति विज्ञेया गायकाः पञ्चधा जगुः (?) ॥ ४० ॥
 व्यक्तं पूर्णं प्रसन्नं च सुकुमारमलङ्कृतम् ।
 समं सुरक्तं श्लक्ष्णं च निवृष्टं मधुरं तथा ॥ ४१ ॥
 दिश्येते स्युर्गुणानं ते (?) तत्र यक्ता (व्यक्ताः) स्फुटस्वरः ।
 प्रकृतिः श्रुतयथोक्तं छन्दोरागपदैः स्वरैः ॥ ४२ ॥
 सुसम्पूर्णं च पूर्णाङ्गं प्रसन्नं प्रकटार्थकम् ।
 सुकुमारं कण्ठभवं त्रिस्थानोक्तमलङ्कृतम् ॥ ४३ ॥
 स्वरवर्णलयस्थानं स्वयं (सम ?) मित्युच्यते मुधैः ।
 सुरक्तं बाह्यकीयंशकण्ठोत्थान्येकतागुणम् (?) ॥ ४४ ॥
 नीचोष्णघृतिमध्यादी श्लक्ष्णता श्लक्ष्णजं (सु) च्यते ।
 उच्चैरुच्चारणाद्भुक्तं निवृष्टं भरतादिभिः ॥ ४५ ॥
 मधुरं धुर्यलायण्यं पूर्णं जनमनोहरम् ।
 दृष्टं लोके न शास्त्रेण श्रुतिकालविरोधि च ॥ ४६ ॥
 येनैकतं (?) कलावाद्यं गतभ्रममयोदकम् ।
 भाग्यं संदिग्धमित्येवं दशधानी तु दृष्टता ॥ ४७ ॥
 एषं सङ्गीतशास्त्रज्ञैः कथिता लोकविभुताः ।

इति गीतदोषाः ।

षट्त्रिंशदध्याये चतुर्थः पादः ।
 पञ्च भाषाभगान्धारौ मध्यमः पञ्चमस्तथा ॥ ४८ ॥
 धैवतश्च निषादश्च स्वराः सप्त प्रकीर्तिताः ।
 पद्मादिस्वरसंमिश्रं गानं च परिकीर्तितम् ॥ ४९ ॥

अथ कविलक्षणम् ।

शुचिर्देक्षः शान्तः सुजनविनतः सुलततरः

कलावेदी विद्वानतिमृदुपदः काव्यचतुरः ।

रसज्ञो दैवज्ञः सरसहृदयः सत्कुलभवः

शुभाकारश्छन्दोगुणगणविवेकी स च कविः ॥ ११ ॥

भटलक्षणम् ।

अनेकभाषासु विशेषबुद्धयो

नृपालवंशावलिकीर्तनक्षमाः ।

प्रपन्धविद्यापठने प्रवीणा

महीशयोग्या मगधा महीतले ॥ १२ ॥

अथ गायकलक्षणम् ।

पाडवौडवसम्पूर्णगायने जनरञ्जकाः ।

काकुवर्जितशरीरा गायका राजवल्लभाः ॥ १३ ॥

अथ परिहासकलक्षणम् ।

क्रियाङ्गभाषाङ्गसमस्तवधना-

लसत्प्रसङ्गात्मिकवक्रयुक्तयः ।

प्रस्तावदास्योचितयाग्विलासा

बुधैः प्रदास्ताः परिहासका (के) गुणाः ॥ १४ ॥

इतिहासज्ञलक्षणम् ।

पुराणैरयशिष्टाद्यैः व्याख्यानकथने क्षमाः (?) ।

इतिहासविदः साक्षाद्गीतवाच्यविचक्षणाः ॥ १५ ॥

अथ ज्योतिषलक्षणम् ।

प्रतिप्रपाणान्यष्टजातकादीन्

ज्ञेयः सुसिद्धान्तविचारदक्षकः ।

ग्रहोपरागादिषु शुद्धलक्षणः

न पण्डितो देयगुरोः समानः ॥ १६ ॥

अथ वेद्यलक्षणम् ।

पाण्डुश्चासकपातिस्मारविषजाः कर्मज्वरा धूमजाः
 मेल्योद्वेककफोद्भवा हिममषा घातानजीनिः क्रमान् (१) ।
 तिष्ठो वैद्यकसंहितासु निपुणः शास्त्रेषु बोधात्मयान्
 दृष्टदृष्टविधिप्ररोगहरणः मद्द्वैषघञ्जनिः ॥ १७ ॥

अथ पुराणिकलक्षणम् ।

आग्रापोषितेषु चानुर्यं धुमिज्ञः सर्वज्ञाग्रविम् ।
 पौराणिकः पुराणेषु कुशलः कथितो युधिः ॥ १८ ॥

अथ सभापतिलक्षणम् ।

अनेकशृङ्गारविधिप्ररूपः
 सर्वज्ञचानुर्यंरसान्वितोऽसौ ।
 मद्गीतमाहित्यकालानुरक्तो
 निर्मलसरो वाक्सुगुणोत्प्रेतः ॥ १९ ॥
 मद्दामपाश्वंसि पुराणभटाः
 महक्षिणोऽमात्यपुरोहिताश्च ।
 मत्पुत्रभागेऽपि न कोपरक्षकः
 समीपविद्वत्तविद्यान्धदैर्युतः ॥ २० ॥
 ततः सुविद्यायदुलक्षणाश्रितः
 बालमधीनो बहुजानकादिभक्तः (१) ।
 ततो भिषादेवविदो समीपे
 भगवत्पदेदक्षिणकोविदः क्रमान् ॥ २१ ॥
 महीलक्षामे वरमस्त्रिमण्डलं
 भगवत्पदेभ्योन्यपति क्रमात् ।
 पाश्वोभयोर्बन्धुमदमधीना
 शृङ्गारगानकवरावकवीश्च ॥ २२ ॥

सा चित्रिणी शङ्खिनिहस्तिनी क्रमात्

सा पद्मिनी रूपविलाससंग्रमाः ।

आपालतारुण्यविदग्धयौवना

विम्बाधरा शोभितचन्द्रिकाननाः ॥ २९ ॥

पीनोत्तोलुङ्गकुचाभिः शोभिताः

सकशुका रसविचित्रभूषणाः ।

तद्रम्यरूपाः कुचकुम्भशोभिता

विचित्रद्वारा मणिमौक्तिकैर्युताः ॥ ३० ॥

सपादहस्ताब्जमुखान्जरेखाः

सलक्षणा युक्तफलोत्तरम्याः ।

कुक्षौ विशालौ मृदुपेणिभेदाः

पुष्पाण्यलङ्कृत्य मनोहराणि ॥ ३१ ॥

लज्जान्विता मृदुयुगौ (?) महन्त्युगीता

लायण्यहंसगमना बहुलास्ययुक्ताः ।

गन्धर्वशास्त्रनिपुणा रमणाश्च रम्भा-

तिलोत्तमा और्यशिमेनका मताः (?) ॥ ३२ ॥

राश्वरिणी दृष्टिरमोघयौवना

विष्णुकलारागसुगर्वरञ्जकाः ।

पुष्पाञ्जलिं दापयितुं समारभे-

द्रुमप्रवेशं प्रति लज्जितागताः ॥ ३३ ॥

अङ्गेनालम्पयेद्गीतं हस्तेनार्पं प्रदर्शयेत् ।

नेत्राभ्यां भाषयेद्गायं पादाभ्यां तालनिर्णयः ॥ ३४ ॥

पयं भाषमनो धृत्वा पुष्पाञ्जलिपुरःसरम् ।

महीन्द्रस्य समीपाम्ने रङ्गपीठे समर्पयेत् ॥ ३५ ॥

हस्तपात्रेऽर्पितकुक्षौ कटौ विप्रणिताकृती ।

नेत्रजातिसमेत्यैषं नीराजनकृता नृपम् (?) ॥ ३६ ॥

अथ पुष्पाञ्जलिः ।

ब्रह्मा तालधरो हरिश्च पटही वीणाकरी भारती
वंशज्ञौ शशिभास्करो श्रुतिधराः सिद्धाप्तराः किन्नराः ।
नन्दीभृङ्गिरिटादिमर्दलधराः सङ्गीतको नारदः
शम्भोर्नृत्तकरस्य मङ्गलतनोर्नाट्यं सदा पातु नः ॥ ३७ ॥
लक्ष्मीस्ते सद्ने सदा नियसतां चित्ते च चिन्तामणिः
स्वर्धनुस्तव गोकुले सुरतरुध्वारामभूमौ तव ।
वाणी ते वदने दया नयनयोर्दानं करे तेऽन्वहं
विष्णुश्चेतसि ते मतिश्च सृकृते कीर्तिश्च लोकत्रये ॥ ३८ ॥
इन्दुं कैरविणीव कोकपटरीवाम्भोजिनीवान्धवं
मेघं चातकमण्डलीव मधुपश्रेणीव पद्माकरम् ।
माकन्दं पिकसुन्दरीव रमणीवात्मेश्वरं प्रोषितं
चेतोवृत्तिरियं मम क्षितिपते त्वां ब्रह्ममुत्कण्ठते ॥ ३९ ॥
इति पूर्वपुष्पाञ्जलिः ।

अथ पञ्चतालोत्पत्तिनिरूपणमाह ।

सदाशिवमुखोद्भूतास्तालाः पञ्चविधाः स्मृताः ।
सद्योजातमुखात्पूर्वमृग्येदादुद्भूतस्था ॥ ४० ॥
तस्माच्चत्पुटो ज्ञेयः कान्तिर्गोक्षीरवर्णकः ।
ब्रह्मजातिसमाख्यातो गोपुच्छ इति संज्ञकः ॥ ४१ ॥
यामदेये दक्षिणे च मुखे याजुपसम्भवम् ।
तस्माद्याजुपुटार्यं (?) हि तालः क्षत्रियजातिकः ॥ ४२ ॥
पिपीलिका इति ज्ञेया वर्णकुङ्कुमकेसरी ।
दक्षिणे यजुषामाहुर्नारदेन प्रकीर्तितः ॥ ४३ ॥
अघोरे पश्चिमे मङ्गे मुखे जातो व्यथवर्णः ।
पट्टिनापुत्रकस्तान्दस्तस्मादुद्भूतयपिष्यने (?) ॥ ४४ ॥
वैद्यजानिरिनि प्रोक्तः कनकाम इति स्मृतः ।
सुरजा इति नामाग्यं नारदेन प्रशंसितम् ॥ ४५ ॥

तत्पुरुषेत्पुत्तरे च मुखे सामवेदोद्भवं तथा ।
 सम्पद्द्वेष्टिकतालोऽयं तस्मात्सम्भवमुच्यते (?) ॥ ४६ ॥
 गान्धर्वमिति संज्ञं च भणिवर्णप्रशंसितम् ।
 रिगमा इति संज्ञं तु ऋषिभिः प्रतिपादितम् ॥ ४७ ॥
 ईशानोर्ध्वमुखे जातः शास्त्रागमसमन्वितः ।
 तस्मादुद्भव उद्धृष्टालोऽयं नामतः क्रमात् ॥ ४८ ॥
 नानाजातिनीलवर्णो धृतिः समयतिः क्रमात् ।
 रुद्रपञ्चमुखेभ्यश्च तालाः पञ्चविधा मताः ॥ ४९ ॥
 ब्रह्महा च सुरापानी खर्णस्तेयी च तल्पगः ।
 तत्संयोगी पञ्चमश्च येऽतिपातकिनः स्मृताः ॥ ५० ॥
 तद्दोषपरिहारार्थं प्रायश्चित्तमुदीरितम् ।
 गणैर्मन्दीश्वराद्यैश्च ऋषिभिर्नारदादिभिः ॥ ५१ ॥
 आदितालादितालानामेकोत्तरशतं क्रमात् ।
 शृण्वतां पातकहरं राज्ञां क्रतुफलं लभेत् (?) ॥ ५२ ॥
 राज्याभिष्टुदिसन्तानं रणे शत्रुषिनाशनम् ।
 सौभाग्यारोग्यमतुलं कामशास्त्रविषयनम् ॥ ५३ ॥
 लास्याङ्गे संपरिज्ञानं कलायेदिनमुत्तमम् (?) ।
 सर्वसङ्गीतसुभगं नृपाणां कीर्तियर्थनम् ॥ ५४ ॥

इति भीमार्दकृतौ सङ्गीतमकरन्दे नृत्याध्याये नाट्यशास्त्रासभासभापतिपात्रपु-
 ष्पाञ्जलिपञ्चतालोत्पत्तिनिरूपणं नाम प्रथमः पादः ।

नृत्याध्याये द्वितीयः पादः ।

सदाशिषो हरिर्ब्रह्मा भरतः कदम्बपो मुनिः ।
 मतङ्गो यश्च दुर्गा च शक्तिशार्दूलकोहलाः ॥ १ ॥
 हनुमांस्तुम्बुरुधैव अद्भुतधैव नारदः ।
 एते साहित्यसर्वज्ञा बुधास्तालान्प्रचक्रुः ॥ २ ॥

जनको बदलक्ष्मीशो रागवर्धनसंज्ञकः ।

उत्सवश्चेति तालानामेकेनाभ्यधिकं शतम् ॥ १६ ॥

तल्लक्षणं हि यक्ष्येऽहं मुनिनारद इत्यसौ ।

अथ ताललक्षणमाह ।

ताले चचत्पुटे ज्ञेयं गुरुद्वन्द्वं लघुद्वयम् ॥ १७ ॥

गुरुर्लघुर्गुरुश्चैव भवेद्याचपुटाभिधे ।

पलगा गलपाश्चैव पदपितापुत्रकस्तथा ॥ १८ ॥

मगणः स्यात्पुनाद्यन्तं (ः) संपद्वेष्टाख्यसंज्ञके ।

उद्ग(द्)ष्टो मगणस्त्वेक आदिनोऽतिलघुः स्मृतः ॥ १९ ॥

दर्पणः स्याद्गुनद्वन्द्वं गुरुश्चैव प्रकीर्तितः ।

अष्टगुर्यक्रचर्चयां विरामं च द्रुतौ लघुः ॥ २० ॥

सिंहलीले विधातव्यं लघ्याद्यन्तं द्रुतत्रयम् ।

द्रुतद्वयं - फारश्च कन्दपं परिकीर्तितः ॥ २१ ॥

सिंहधिक्रमतालस्तु मगणो लघो गणौ ।

श्रीरङ्गसंज्ञके ताले मगणो लघो मतः ॥ २२ ॥

रतिलीले विधातव्यं लघोर्मध्ये गुरुद्वयम् ।

चत्वारो रङ्गताले स्याद्गुतौ(ता)गुरुस्ततः परम् ॥ २३ ॥

परिक्रमे द्रुतद्वन्द्वं मगणस्तदनन्तरम् ।

प्रत्यङ्गसंज्ञके ताले मगणः स्याल्लघुद्वयम् ॥ २४ ॥

लघुतुष्कं विरामान्त्यं गजलीले प्रकीर्तितम् ।

लघुर्गुरुः गुरुश्चैव त्रिभिधे परिकीर्तितः ॥ २५ ॥

श्रीरधिक्रमताले तु लौ द्रुतौ च गुरुस्तथा ।

सविरामं लघुद्वन्द्वं ताले स्यादंसलीलके ॥ २६ ॥

वर्णाभिधे ताले द्रुतद्वन्द्वं लघुर्गुरुः ।

राजधूढामणौ ताले द्रुतौ लघु द्रुतौ लगः ॥ २७ ॥

रङ्गयोतेन तालेन मगणो लघुनाचपि ।

गणौ द्रुतौ गलो(लः)पञ्च राजताले प्रकीर्तितः ॥ २८ ॥

द्विला पो गगलो(लः)पञ्चसिंहविक्रीडिते लपौ ।
 द्वौ द्रुतौ लो द्रुतौ चैव वनमाली गुरुस्तथा ॥ २९ ॥
 गुरुलघुद्रुतौ गुश्च वर्णः स्याच्चतुरस्रके ।
 लघुद्रुतौ लघू गश्च तिस्रवर्णः प्रकीर्तितः ॥ ३० ॥
 प्रतितूर्यचिरामान्यं मिश्राख्यो द्वादशद्रुताः ।
 द्रुतो गुरुद्रुतद्वन्द्वं गद्वयं लो गुरुस्तथा ॥ ३१ ॥
 रङ्गप्रदीपताले स्यात्तगणाद्गुप्तो यदि ।
 गद्गुतौ द्रुतपुरमं च हंसनादे प्रकीर्तितः (तम्) ॥ ३२ ॥
 यगणो लगुरुश्चैव सिंहनादो निरूपितः ।
 ताले स्यान्मल्लिकामोदे गद्वयं लचतुष्टयम् ॥ ३३ ॥
 लघुद्रुतचतुष्कं स्याल्लघुः शरमलीलके ।
 तगणो लो द्रुतौ गश्च रङ्गाभरणसंज्ञके ॥ ३४ ॥
 तुरङ्गलीलताले स्याद्द्रुतद्वन्द्वं लघुस्तथा ।
 तपा लगद्गुतौ गालपलपालश्च लद्वयम् ॥ ३५ ॥
 निषद्वं (निःशब्दं) लचतुष्कं स्यात्ताले स्यात्सिंहनन्दने ।
 रगणो लगुरुश्चैव जयश्रीरिति गण्यते ॥ ३६ ॥
 भवेयुर्विजयानन्दे लद्वयं शरवस्त्रयः ।
 ललितौ प्रतिताले स्याद्रतौ लश्च द्वितीयके ॥ ३७ ॥
 मकरन्दे द्रुतद्वन्द्वं लघुत्रयमतो गुरुः ।
 लगौ पगौ लपौ गश्च कीर्तिताले प्रकीर्तितः ॥ ३८ ॥
 द्रुतो गश्च द्रुतो गश्च ताले विजयसंज्ञके ।
 सकारश्च सकारश्च जयमङ्गलनाम च ॥ ३९ ॥
 लघुवक्रो द्रुतौ ताले राजविद्याधराभिधे ।
 सकारो मण्डताले स्यात्कल्पितं चचतुष्टयम् (?) ॥ ४० ॥
 भारो रोधो गुरुद्वन्द्वं निःशब्दं मण्डतालके ।
 अथवा नगणो जश्च लघुश्चैव प्रकीर्तितः ॥ ४१ ॥
 जगणो लो द्रुतौ पश्च जयताले निरूपितः ।
 द्रुतद्वयं लघुद्वन्द्वं भवेत्ताले कुट्टणके ॥ ४२ ॥

लघुद्वन्द्वं विरामान्त्यं ताले निःसारके भवेत् ।
 द्रुतद्वन्द्वं विरामान्त्यं क्रीडाताले प्रकल्पितम् ॥ ४३ ॥
 चन्दनिःसारणीताले मुनमेवाभिधीयते ।
 सकारो गुरुलघ्वैव त्रिभद्विरभिधीयते ॥ ४४ ॥
 फोक्तिलम्पिताले स्यात्क्रमाद्गुरुलघुलुताः ।
 ताले निःसारके ज्ञेयो लघुलघ्वैव विधीयते (१) ॥ ४५ ॥
 श्रीकीर्तिसंज्ञके ताले गुरुद्वन्द्वं लघुद्वयम् ।
 भकारो विन्दयो गुरोर्मध्ये स्याद्विन्दुमालिके ॥ ४६ ॥
 समताले लघुद्वन्द्वं विरामान्त्यं द्रुतत्रयम् ।
 तौ द्रुतौ च मुनस्यान्ते ताले स्यात्तन्मन्त्रमभिधे ॥ ४७ ॥
 फिद्धिद्वन्द्वयोर्मध्ये विन्दुयुग्मं प्रचक्षते ।
 उद्गीक्षणे लघुद्वन्द्वं गुरुरेकस्ततः परम् ॥ ४८ ॥
 मट्टिकायां विधातव्यं गुरुर्यिन्दुः द्रुतः क्रमात् ।
 विरामादि व्योमयुग्मं लघ्वयं च द्विमट्टिका ॥ ४९ ॥
 द्विङ्गीकारद्वयं तस्यास्तस्याः सायोजने तथा ।
 फौ विन्दू लघ्विन्दू च विज्ञेया वर्णमण्डिका ॥ ५० ॥
 लघ्वयं विन्दुयुग्मं च गुरुलघ्वयमभिधेयम् ।
 विधातव्यान्तरक्रीडा विरामान्त्यं द्रुतद्वयम् (१) ॥ ५१ ॥
 समल्लताले द्विलघु विरामान्त्यं द्रुतद्वयम् ।
 द्रुतद्वन्द्वं लघुद्वन्द्वं गुरुद्वन्द्वं च दीपके ॥ ५२ ॥
 लघुलुगौ सकारश्च स्यादनद्वेऽभिधीयते ।
 घेदद्रुतौ विरामान्तौ द्वौ पदौ विषमद्रुतः ॥ ५३ ॥
 नान्दीताले समुद्दिष्टा लघुविन्दुर्लघुगुरुः ।
 मुकुन्दसंज्ञिके ताले लघुविन्दुर्लघुगुरुः ॥ ५४ ॥
 अन्ये मुकुन्दलघ्वादिषड्विन्दु लघुतुष्टयम् ।
 लघुद्वन्द्वं साकारेण कुट्टकः परिकीर्तितः ॥ ५५ ॥
 एकेनैव द्रुतेन स्यादेकनालेतिसंज्ञितः ।
 चतुर्विधान्यकङ्कालः पूर्वखण्डसमागमः ॥ ५६ ॥

लघुद्वन्द्वं विरामान्त्यं ताले निःसारके भवेत् ।
 द्रुतद्वन्द्वं विरामान्त्यं त्रींशत्ताले प्रकल्पितम् ॥ ४३ ॥
 चन्दनिःसारगीताले मुनमेयाभिधीयते ।
 सकारो गुरुलघौय त्रिभद्विरभिधीयते ॥ ४४ ॥
 कोकिलप्रियताले स्यात्तमाद्गुरुलघुमुताः ।
 ताले निःसारके ज्ञेयो लघुलघौय विधीयते (१) ॥ ४५ ॥
 श्रीकीर्तिसंज्ञके ताले गुरुद्वन्द्वं लघुद्वयम् ।
 भकारो विन्दयो गुरोर्मध्ये स्याद्विन्दुमालिके ॥ ४६ ॥
 समताले लघुद्वन्द्वं विरामान्त्यं द्रुतत्रयम् ।
 सौ द्विती च सुतस्यान्ते ताले स्यात्तन्दनाभिधे ॥ ४७ ॥
 किञ्चिद्गुरुर्द्वयोर्मध्ये विन्दुयुग्मं प्रपक्षते ।
 उद्गीक्षणे लघुद्वन्द्वं गुरोरेकस्ततः परम् ॥ ४८ ॥
 महिकायां विधातव्यं गुरुर्विन्दुः सुतः क्रमात् ।
 विरामादि षोडशयुग्मं लघ्वं च द्विमहिका ॥ ४९ ॥
 द्विहीकारकणं तस्यास्तस्याः सायोजने तथा ।
 कीं विन्दुं लघुं विन्दुं च विज्ञेया षण्मण्डिता ॥ ५० ॥
 लघ्वं विन्दुयुग्मं च गुरुलघौयाभिनन्दके ।
 विधातव्यान्तरत्रींशत् विरामान्त्यं द्रुतद्वयम् (२) ॥ ५१ ॥
 समाद्विताले द्विरुपु विरामान्त्यं द्रुतद्वयम् ।
 द्रुतद्वन्द्वं लघुद्वन्द्वं गुरुद्वन्द्वं च दीपके ॥ ५२ ॥
 लघुमुतां सकारश्च स्याद्वन्द्वेऽभिधीयते ।
 येश्चतुर्ता विरामान्तां द्वौ पदौ विषमद्वयः ॥ ५३ ॥
 नान्दीताले सप्तद्विंशत् लघुविन्दुर्लघुयुग्मः ।
 मुकुन्दमंसिके ताले लघुविन्दुर्लघुयुग्मः ॥ ५४ ॥
 अन्ये मुकुन्दरत्नादिषु विन्दु लघुषु लघ्वम् ।
 लघुद्वन्द्वं साकारेण कुतुहः परिकीर्तितः ॥ ५५ ॥
 एकेनैव द्रुतेन स्यादेकतालेनिसंज्ञितः ।
 पशुर्विधान्यवद्वातः दूर्यवष्टसमागतः ॥ ५६ ॥

श्रीनन्दनस्य तालः स्याज्जगणः मुन इत्यपि ।
जयके जगणश्चैव पिन्दुयुग्मं मुनस्तथा ॥ ७१ ॥
पिन्दुर्लघुः मुनश्चैव लीलाताले प्रकीर्तितः ।
विलोके च लघुर्वक्रव्योमयुग्मं ततः मुनम् ॥ ७२ ॥
ललितप्रियताले स्यात्सगणोऽनन्तरा लघुः ।
जनताभिघताले स्याद्ययनेभ्यः परं गुरुः ॥ ७३ ॥
पिन्दुद्वयं विरामान्त्यं लघुतौ रागवर्धने ।
उत्सवः कथितः प्राज्ञैर्लघोरुर्ध्वं मुनं लघुः ॥ ७४ ॥
एवं प्रकारः कथितो नारदेन महात्मना ।

इति भीनारदकृतौ सङ्गीतमकरन्दे नृत्याध्याये एकोचरक्षततालमाश्रानिर्णयो
नाम द्वितीयः पादः समाप्तः ।

अथ नृत्याध्याये तृतीयः पादः ।

चतुरस्त्रादितालानामेतानि कथिताम्पहम् ।
प्रस्तारसहितं लक्ष्म तद्भेदांश्च पृथग्विधान् ॥ १ ॥
तपोभागदयालापो पुमा पामगणेति च (?) ।
पञ्चकार्यप्रवन्धा च नन्दिकेश्वरकल्पितम् ॥ २ ॥
शब्दादम्परनामारूपं तालं द्रुतचतुष्टयम् ।
मुनद्वयं गुरुस्तिष्ठ आढम्परस्ततो लघुः ॥ ३ ॥
न तालं न च चादिप्रमन्यतालेन योज्यते (?) ।
मध्ये मध्ये तथा कुर्यात्तालमात्रं समन्वितम् ॥ ४ ॥
सर्वशब्दसमायुक्तं अरेख इति कीर्तितः ।
सतत्सुरधनेशेषु (?) प्रसिद्धो नारदेन च ॥ ५ ॥

अथ दशाविधतालप्रवन्धा उच्यन्ते ।

गुरुद्वन्द्वं लघुद्वन्द्वं गुरुरेकस्त्रिभङ्गके ।
चतुर्लघुलकारश्च लघुमध्य चतुर्मुग्धे ॥ ६ ॥

एकतालश्च कङ्कालश्चतुस्तालश्च दोम्बुलिः ।
 चतुर्मुखप्रपन्थं स्याच्छृण्वते शत्रुनाशनम् ॥ २० ॥
 कन्दर्पो विन्दुमाली च समतालश्च नन्दनः ।
 राजविद्यापरो शम्पा विषमः कन्दुकस्तथा ॥ २१ ॥
 सद्गीतश्चमनोरम्पमष्टमद्वलनामकम् ।
 प्रपन्थं च शृणोत्यत्र विषमग्रहमोचनम् ॥ २२ ॥
 उद्धटः सिंहनादश्च अभङ्गो वीरविक्रमः ।
 ततः शरमलीला च सिंहपिक्रीडितो मतः ॥ २३ ॥
 प्रतापशेखरश्चान्यः सिंहविक्रम एव च ।
 रापनारायणो नाम नवतालप्रपन्थकम् ॥ २४ ॥
 घमौ जपो लघुज्योम यक्रपापयिरामजौ ।
 लपो तपो लपो वक्रः सपो लघुगपो लघु ॥ २५ ॥
 पिरामान्तं लघुद्वन्द्वं पुनस्तत्र पिरामकम् ।
 चतुर्विन्दु ललज्योमौ जशुकः स्वास्त्रवाभिधे ॥ २६ ॥
 अभिनन्दान्तरक्रीडा मलतालश्च दोम्बुलिः ।
 कुडुकका प्रतिमठो भकरन्दश्च चर्चरी ॥ २७ ॥
 परिक्रमो हंसनाद एभिस्तालैः समन्यितम् ।
 दशरूपप्रपन्थं च श्रूयते कीर्तिवर्धनम् ॥ २८ ॥
 नान्दी तृतीयकारस्तु लघुशेखरसंशकः ।
 प्रतापशेखरश्चैव तपैवानङ्गलीलकः ॥ २९ ॥
 घर्णमहश्च चर्चर्यो घर्णतालो द्वितीयकः ।
 उत्सवो मदनक्षेपमेकादश निरूपितम् ॥ ३० ॥
 धनमाली राजचूडो घर्णतालः प्रदीपकः ।
 रङ्गाभरण उद्धटो रतिकीर्तिश्च नन्दनः ॥ ३१ ॥
 वीरविक्रमलक्ष्मीश उत्सवश्च ततः परम् ।
 प्रपन्थभर्कमालार्यं श्रूयते पापनाशनम् ॥ ३२ ॥

(इति दशतालः प्रपन्थः समाप्तः ।)

अङ्गतालाः क(थ्यन्ते) ।

गुरवः षोडश ज्ञेया द्वात्रिंशल्लघवः पुनः ।
 चतुःषष्टिर्द्वुताश्चैव तालो यक्षपतिर्भवेत् ॥ ३३ ॥
 विरामार्धार्धचन्द्रार्धमातृकात्रितयं तथा ।
 व्यञ्जनं च लयं खण्डं लघुद्वन्द्वं द्रुतं ततः ॥ ३४ ॥
 अनुद्रुतद्वन्द्वलघुस्तालोऽयं वाद्यविभ्रमः ।
 इति सङ्गीतकैः प्रोक्तो द्वावडीदश विश्रुतः ॥ ३५ ॥
 मरताले नकारः स्याद्भगणो ल ततो लगः ।
 ततश्च विन्दवश्चैव कल्पितं भवतुष्टयम् ॥ ३६ ॥
 पुनर्मठभकारश्च निःशब्दं च गुरुद्वयम् ।
 आलापमध्ये चार्द्धेन्दुः सुरिभिश्च विरच्यते ॥ ३७ ॥
 गुरुर्यहुकलायुक्ता मुतयुग्मं ततः परम् ।
 ब्रह्मताले भवेत्तत्र नारदस्य मतं यतः ॥ ३८ ॥
 मुतमेकं लघुद्वन्द्वं निःशब्दो लघयं भवेत् ।
 द्रुतमल्प(?) मया प्रोक्तो लघूण्याभ्यो निरूपितः ॥ ३९ ॥
 गीतज्ञम्पास्यके ताले व्यञ्जनं द्रुतमिश्रलः ।
 पाद्यं क्षम्पा विरामान्त्यं द्रुतद्वन्द्वं च घन्घनम् ॥ ४० ॥
 ब्रह्माण्डतालेऽनुद्रुतो द्रुतसाल्यं ह्यकल्पनम्(?) ।
 पद्मतास्त्वर्धविन्दुश्च लघुश्चैव द्रुतद्वयम् ॥ ४१ ॥
 तद्भेदविन्दुलक्ष्येय ततो मिश्रलघुद्वयम् ।
 द्रुतद्वयं विरामान्त्यं रायकोलाहलः स्मृतः ॥ ४२ ॥
 द्रुतत्रयं लघुद्वन्द्वं त्रिराष्ट्रता भक्ता ततः ।
 मातृकाद्वितयं चैव तालः प्रोक्तो महाशनिः ॥ ४३ ॥
 अव्यक्तं व्यञ्जनं विन्दु तिष्ठो लघुः पुनः पुनः(?) ।
 व्यञ्जनं यलयं द्वन्द्वमव्यक्तं तिष्ठलस्तथा ॥ ४४ ॥
 निमृलो व्यञ्जनो विन्दुः(?) तिग्ममाग्रेकमेव च ।
 निनाभेरिरिति प्रोक्तो वाद्यविद्याविशारदैः ॥ ४५ ॥

गगनिःशब्दलघ्वेकद्वितीयं लगलमुत्तम् ।
नगलो द्वौ द्रुतं दीप्तं यगणो लयलः स्मृताः ॥ ४६ ॥
शुरयः सप्त विज्ञेयाः सरलानि च षोडश ।
द्रुता विंशतिराख्यातास्तालो पाद्यगजाङ्कुशः ॥ ४७ ॥

(अथ) तालशब्दनिष्पत्तिः ।

तालशब्दस्य निष्पत्तिः प्रतिघ्रापेन धातुना ।
गीतं वाद्यं च नृत्यं च भाति ताले प्रतिष्ठितम् ॥ ४८ ॥
संयोगे च वियोगे च घर्तते च तयोर्द्वयोः ।
स्यापितोऽपि दश प्राणैः स कालस्तालसंज्ञिकः ॥ ४९ ॥
शिवशक्त्यात्मकं पुण्यं यशस्यं मुक्तिमुक्तिदम् ।
दशप्राणात्मकं तालं यो जानाति स तत्पवित् ॥ ५० ॥
कालमार्गक्रियाद्धानि गृहजातिकलालयाः ।
यतिप्रस्तारकं चैव तालप्राणा दश स्मृताः ॥ ५१ ॥

अथ काललक्षणम् ।

उपर्युपरि विन्यस्य पद्मपद्मशतं सशृत् ।
स कालः स्रुपिसंभेदास्तत्क्षणस्य कालं प्रति ॥ ५२ ॥
लघः क्षणैरष्टभिः स्यात्काष्ठा षाष्टलपात्मिका ।
अष्टकाष्ठा निमेषः स्यान्निमेषैरष्टभिः कला ॥ ५३ ॥
ताभ्यां चैव चतुर्मागचतुर्मानामनुद्रुतः (१) ।
अनुद्रुताभ्यां विन्दुमा विन्दुभ्यां तु लघुर्भवेत् ॥ ५४ ॥
लघुद्रुतं गुरुभ्यश्चित्रलघु मुममुच्यते ।
इतिमानगतिः श्रेष्ठा तालज्ञैः शूर्यचरिभिः ॥ ५५ ॥

अथ मार्गलक्षणम् ।

दक्षिणो धार्तिकश्चैव तथा विप्रविधिप्रकः ।
तथा विप्रतरस्तु स्यादतिविप्रतरो मनः ॥ ५६ ॥

यिदिसास्या पनाकास्या मातृका स्वरिताष्टमी ।
अमात्राणि (वि) विज्ञेया कथिनं नारदेन च ॥ ६९ ॥
रदाज्यो धुषका ज्ञेया मर्षिणी यामगामिनी ।
कृप्या दक्षिणतः पातः पक्षिनी स्यादभोगता ॥ ७० ॥
विमर्षिका पहिर्याता यिदिसा कुलजात्मिका ।
पनाका सोर्ध्वगमना पतिता करपातना ॥ ७१ ॥

दक्षिणमार्गमात्रानामानि ।

धुषका मर्षिणी चैव पनाका परिकल्प्यते ।
चतुर्मात्रा कला ज्ञेया पार्श्वेऽपि न योजयेत् ॥ ७२ ॥
धुषकापतिते चित्रसरिणिध्रादिकान् द्रुतान् (?) ।
अनेनैव प्रकारेण कालमार्गक्रिया भवेत् ॥ ७३ ॥

अथ अङ्गानि ।

अनुद्रुतो द्रुतश्च लघुर्गुणस्तनः परम् ।
द्रुतश्चेति क्रमेणैव तालाङ्गानि च पञ्चधा ॥ ७४ ॥
द्रुतस्य देवता द्राम्मुर्लघोद्याद्रिपतेः सुता ।
गौरी च श्रीध्वापि गुरोः मुने ब्रह्मादयस्त्रयः ॥ ७५ ॥

अथ ग्रहाः ।

ग्रहाग्निषा केमा नीतास्तथानागत इत्यपि (?) ।
तादृक्षणं च पक्ष्यामि नारदो मुनिपुङ्गवः ॥ ७६ ॥
निकांतीते स्वतीतस्य तालातीते त्वनागतः ।
रामः समग्रहः प्रोक्तस्तालज्ञैः पूर्वधरिभिः ॥ ७७ ॥

अथ जातिः कथ्यते ।

चतुरस्रस्तिममिपस्तालं चम्बामिधे तथा (?) ।
चतुर्विधो भवेत्तालस्तत्स्वरूपं निरूप्यते ॥ ७८ ॥

१ 'तमो नीतकथा' इति शुद्धः पाठः स्यात् । २ 'नीतोऽनीते' इति पाठः शुद्धः स्यात् । ३-
रुते (श्री. ५६) 'नीतः' इत्येव पाठश्चास्ति । ४ 'चतुरस्रस्तिममिपस्तालः चम्बामिधे' इति
पुनः पाठः स्यात् ।

विक्षितास्या पताकास्या मातृका स्वरिताष्टमी ।
अमात्राणि (पि) विज्ञेया कथितं नारदेन च ॥ ६९ ॥
सदान्दो ध्रुवका ज्ञेया सर्पिणी धामणामिनी ।
कृप्या दक्षिणतः पातः पद्मिनी स्यादयोगता ॥ ७० ॥
विसर्पिका सहिर्याता विक्षिता कुलजात्मिका ।
पताका चोर्ध्वगमना पतिता करपातना ॥ ७१ ॥

दक्षिणमार्गमात्रानामानि ।

ध्रुवका सर्पिणी चैव पताका परिकल्प्यते ।
चतुर्मात्रा कला ज्ञेया धार्मिकेऽपि न योजयेत् ॥ ७२ ॥
ध्रुवकापतिते चित्रसरिचित्रादिकान् द्रुतान् (?) ।
अनेनैव प्रकारेण कालमार्गक्रिया भवेत् ॥ ७३ ॥

अथ अङ्गानि ।

अनुद्रुतो द्रुतश्चैव लघुर्गुरुस्ततः परम् ।
द्रुतश्चेति क्रमेणैव तालाङ्गानि च पञ्चधा ॥ ७४ ॥
द्रुतस्य देवता शम्भुर्लघोश्चाद्रिपतेः सुता ।
गीरी च भीष्मापि गुरोः द्रुते ब्रह्मादयश्चरयः ॥ ७५ ॥

अथ ग्रहाः ।

ग्रहास्त्रिधा संमा नीतास्तथानागत इत्यपि (?) ।
तल्लक्षणं च यक्ष्यामि नारदो मुनिपुङ्गवः ॥ ७६ ॥
निकोत्तीने स्वतीतस्य तालात्तीने स्थानागतः ।
समः समग्रहः प्रोक्तस्तालज्ञैः पूर्वधुरिभिः ॥ ७७ ॥

अथ जातिः कल्प्यते ।

चतुरस्रस्तिरसमिपस्तालं खंखाभिधे तथा (?) ।
चतुर्विधो भवेत्तालस्तत्सरूपं निरूप्यते ॥ ७८ ॥

१ 'समो नीतग्रहा' इति द्रुतः पादः स्यात् । २ 'नीकोत्तीने' इति पादः द्रुतः स्यात् । उ-
देसे (भो. ७६) 'नीत' इत्येव पाठदर्शनात् । ३ 'चतुरस्रस्तिरसमिपस्तालः खंखाभिधेयः' इति
द्रुतः पादः स्यात् ।

लघु नियांमकं ह्रस्वमात्रतालरसं तथा ।
 द्विमात्रं च कला वक्रं दीर्घं च गुरु कीर्तनम् ॥ ९८ ॥
 द्रुतत्रयं त्रिमात्रं च दीप्तं तालत्रयं तथा ।
 अनुद्रुतस्वरूपं च तद्भालेन्दुकलात्मकम् ॥ ९९ ॥
 द्रुतस्तु वलयाकारो लघुरूर्ध्वशराकृतिः ।
 गुरुर्वक्रधनुर्ज्ञेयं द्रुतस्य शिखरो गुरुः ॥ १०० ॥
 पञ्चाङ्गानां स्वरूपादि कथितं नारदेन च ।
 इति भीनारदकृतौ सङ्गीतमकरन्दे नृत्याध्याये तालदशनिरूपणं नाम
 तृतीयः पादः समाप्तः ।

नृत्याध्याये चतुर्थः पादः ।

अथ मृदङ्गोत्पत्तिलक्षणमाह—

चन्दनं सुकृमारं च सुशृङ्गं च मनोहरम् ।
 यक्रकोटरवज्रं हि आनयेद्देयदारुकम् ॥ १ ॥
 अष्टपट्टिभिरित्यत्र अहुलीपर्यसंमितैः ।
 गणयेन्मृदङ्गोन्नत्यं प्रमाणं ग्राह यन्मुनिः ॥ २ ॥
 द्वात्रिंशत्सूर्यसङ्ख्यां तु मध्ये तत्र नियोजयेत् ।
 मृदङ्गस्य मुष्टे द्वे च पर्य षोडश षोडश ॥ ३ ॥
 शिवशक्तिमयी प्रोक्तौ यमौ चक्रमुच्यते (?) ।
 दक्षिणे शिवमग्न्ययो यामे शक्तिरामन्यतः ॥ ४ ॥
 स पद्मत्रिंशति (?) छन्दांसि तन्नयो वन्दनं ततः ।
 प्रष्टवित्युमहेदानीं वन्दनं ग्रन्थिका भवेत् ॥ ५ ॥
 समसादनले कृत्वा गृहीत्वा वादनं क्रमात् ।
 नमस्तृण्य उमां हन्तां गमयाद्यं च कारयेत् ॥ ६ ॥
 तद्विमोदयनाद्येन पञ्चाहुतिं निवेदयेत् ।
 दक्षिणे बाहुमी द्वे च यामे करगण्येन च ॥ ७ ॥

समध्वनिसमायुक्तं श्रूयते पुद्गवर्धनम् ।
 राज्याभिषृद्धिरतुलं रणे शत्रुपलायनम् ॥ ८ ॥
 एकमेकं भिन्नरूपं ध्वनिं यत्र शृणोति यः ।
 शिवनादे भवेद्वाधिः शक्त्या वारिद्यमाप्नुयात् ॥ ९ ॥

(इति मृदङ्गलक्षणम् ।)

अरेखा सारिणी चैव सम्प्रसारी ततः परम् ।
 समगैकेव कैवालं हस्तसंयुक्तमेव च ॥ १० ॥
 अरेखा सम्पुटीयुक्ते पुरोदष्टिमवेक्षते ।
 सारिणीं दक्षिणभुजे करौ खण्डयुतौ दृत्तौ ॥ ११ ॥
 प्रसारिणी वामभुजे हस्ते हस्तकनिष्ठिके ।
 अङ्गुली कङ्कणाभाये वेष्टितायाम् आन्त्यकौ ॥ १२ ॥
 समगैकेति विख्याता हस्तौ वामस्तने धृतौ ।
 कैवालं दक्षिणकुचे लग्नौ धूषुकदर्शनम् ॥ १३ ॥
 चतुरं च कुबलं च धृतहस्तमनूरणम् ।
 परिक्रमं च पञ्चैते चासंयुतमतं विदुः ॥ १४ ॥
 चतुरं कमलं हस्तमुन्नतपार्श्वदक्षिणे ।
 वामे पताकवद्वक्त्रा चलनं च कुपालकम् ॥ १५ ॥
 कनिष्ठाङ्गुलिमुद्येन बलये धृतहस्तकम् ।
 समपादतलौ दृष्टिपार्श्वैकैककरो मतः ॥ १६ ॥
 सप्तर्षकणिपद्मेन ऊर्ध्वान्तलपुरो यदि ।
 दक्षिणे कटिनृत्यं च करोति च मनूरणम् ॥ १७ ॥
 वामपार्श्वे तु बलयं हस्तं यत्र करोति सः ।
 तर्जन्यङ्गुष्ठकं रन्ध्रं परिक्रममुदीरितम् ॥ १८ ॥
 कुरुडायी पिप्रतरं तथा पिप्रकलीति च ।
 घनरयं नागपन्थं चक्रभ्रमरिका तथा ॥ १९ ॥
 अतिचक्रभ्रमरी विधृतभ्रमरिका ततः ।
 अष्टभ्रमरिकाण्येव नारदेन विपर्यिता ॥ २० ॥

कुरुहायी शिरोभ्राम्यं स्थितं दक्षिणपार्श्वके ।
पार्श्वं दृष्टिर्विपपदा उचोचगमनं ततः ॥ २१ ॥

शिरोभ्रमणम् ।

वामे कटिभ्रमणकं विक्षेपं पा...णे ।
वामस्कन्धं च दृष्टिं च स्याप्यचित्रकुली तथा ॥ २२ ॥
भ्रमणं दक्षिणकटे (टौ) पादं विक्षिप्य वामके ।
वामस्कन्धे दृष्टिं... घनरचं भ्रमणं च तत् (?) ॥ २३ ॥
शिरोभ्रमणकं कृत्वा स्कन्धमध्ये निवेदयेत् ।
समदृष्टिः समगतिर्नागपन्थं कराहुलिम् ॥ २४ ॥
कट ऊर्ध्वं भ्रमणकं कटे लग्नं तु वामकम् ।
वामपार्श्वं तु गमनं चक्रभ्रमरिका भवेत् ॥ २५ ॥
सदैव भ्रमणं कुर्याद्वस्तो दक्षिणकट्यपि (?) ।
निवेश्य दक्षिणगतिरतिभ्रमरकं भवेत् ॥ २६ ॥
सर्वाङ्गभ्रमणं कुर्यात्समदृष्टिरयो द्वयोः ।
मध्ये मध्ये च नदनं धृतभ्रमरिका भवेत् ॥ २७ ॥
घोटाघणी चिगुरुश्च समगात्रं यथाक्रमम् ।
धीरगात्रं विपमकमर्धगात्रं तथैव च ॥ २८ ॥
धीरगात्रफणीवालं चिटियोदवणिस्तथा ।
शिरोसि नवसङ्ख्यानि नारदस्य मतानि तु ॥ २९ ॥
उत्तर्तं च शिरः कृत्वा भ्रूविक्षेपश्च वीक्षकैः ।
उद्धृती च करौ कृत्वा चलनं घोटवेणिकम् ॥ ३० ॥
वामहस्ते शिरः स्याप्य (?) कटाक्षैर्वीक्षितो गतिः ।
मध्ये मध्ये च गमकं चिगुरुः कट्यते युधैः ॥ ३१ ॥
तथैव दक्षिणे हस्ते स्यापयेच्च शिरो दशः ।
मध्यमध्ये चिरामं च समगात्रमिति स्मृतम् ॥ ३२ ॥

अथोदष्टिद्वारः पातपदनं पिष्टताम्रकम् (१) ।

‘.....तं परगात्रमिति स्मृतम् ॥ ३३ ॥

अर्धपार्श्वगतिं क्षीपं यत्र कटिममन्त्रितम् ।

यामास्तेऽङ्गुलितटं वटवं पिपगात्रकम् ॥ ३४ ॥

अर्धगात्ररश्मिद्वारः पुरोदस्तौ वटीतटौ ।

पृथा रश्मिगर्भप्रसृत्यं मृत्यं च कोदहलम् ॥ ३५ ॥

तर्धेयं यामजह्लोकं शिरो निक्षिप्य दृष्टयः ।

गमनं च कणीषान्तं ‘.....भयेसाधा ॥ ३६ ॥

अन्नः शिरो पात्तशिरो(रः) ऊर्ध्वाधो पादुकुट्टनम् ।

ध्रमति ध्रम्यचतुरो पिष्टभाटाघणिक्रमम् ॥ ३७ ॥

विश्रं येषानि विश्रं च चिन्दन्ति सम एव च (१) ।

नारदारभरणं भेदाः कथिता नारदेन च ॥ ३८ ॥

यत्र पादाहुली यत्रौ नटभायं विनिर्दिशेत् ।

नीयोद्यगमनं कुर्याद्विश्रलक्षणमुच्यते ॥ ३९ ॥

उभौ पादाहुली यत्रौ (के) कृत्वा गमनमादिशेत् ।

मर्त्यं ध्रमणकं कुर्याद्विश्रं यदन्ति च ॥ ४० ॥

पादमालाहुली गम्यमधोहन्तौ कृतौ नटः ।

अर्धपार्श्वयत्रभेदं भयेद्विदन्ति नालगाः ॥ ४१ ॥

समपादौ नृमा दृष्टिः समचारीकृतान्विताः ।

समध्रमणनटनः सममित्युच्यते शुभैः ॥ ४२ ॥

प्रपङ्क्तिशतटीभाषाः सर्वदेशेषु संमताः ।

सर्वशास्त्रसमा मायाः कथिता नारदेन च ॥ ४३ ॥

इति श्रीनारदकृपौ सङ्गीतमकरन्दं गुन्याध्याये हलकप्रकरणं नाम
शतुर्थपादः समाप्तः ॥

इति सङ्गीतमकरन्दः समाप्तः ।

१ अत्रार्धपुस्तके पाताशरत्नि ह्यमिति । २ अत्रार्धपुस्तके चत्वार्यंशरत्नि पुष्टितानि ।

३ इतोऽप्ये आर्धपुस्तके केतकेन आर्धपुस्तकयोगेनकाः साभिधानादिकं च निरूपितं यथा—

“एते १५११ शक्तिरादे विप्रलज्जकमने आभिनवापे ह्यप्रपे निप्रवदन्तो विषापुरमहानपरे

श्रीमन्महागणपतिराधकृष्णानीतोनेर्दं शङ्गीतमकरन्दपादपुस्तकं विहितम् । महागणपतिभैरवि” ॥

परिशिष्टम् १

श्रुतीनां संख्यानामशुद्धविकृतस्वरप्रदर्शकतालिका ।

श्रुतिचङ्का	श्रुतिनामानि	शुद्धस्वर- नामानि	शुद्धस्वर- श्रुतिचङ्का	विकृतस्वरनामानि	विकृतस्वरगत- श्रुतिचङ्का
१	रिदा	•	•	केशिकनिषादः	त्रिभुजिकः
२	प्रभावली	•	•	काकलीनिषादः	चतुःश्रुतिकः
३	कान्ता	•	•	रघुजपट्टकः	द्विभुजिकः
४	सुप्रभा	पट्टकः	चतुःश्रुतिकः	अरघुजपट्टकः	•
५	शिखा	•	•	•	•
६	दीप्तिमती	•	•	•	•
७	जम्बा	कट्टकः	त्रिभुजिकः	•	•
८	रहादी	•	•	विकृतर्वज	चतुःश्रुतिकः
९	निर्विरी	गान्धारः	त्रिभुजिकः	•	•
१०	दिरा	•	•	साधारणगान्धारः	त्रिभुजिकः
११	सर्वसहा	•	•	अन्तरगान्धारः	चतुःश्रुतिकः
१२	शान्तिः	•	•	रघुजमध्यमः	द्विभुजिकः
१३	विभूतिः	मध्यमः	चतुःश्रुतिकः	अरघुजमध्यमः	•
१४	मालिनी	•	•	•	•
१५	कपला	•	•	•	•
१६	बाला	•	•	{ त्रिभुजिपचमः, द्विचिकपचमो वा	त्रिभुजिकः
१७	सर्वरत्ना	पचमः	चतुःश्रुतिकः	•	•
१८	शान्ता	•	•	•	•
१९	विकलिनी	•	•	•	•
२०	हृदयोन्मलिनी	वैवताः	त्रिभुजिकः	•	•
२१	विचारिणी	•	•	विकृतवैवताः	चतुःश्रुतिकः
२२	प्रारूपा	निषादः	द्विभुजिकः	•	•

ग्रन्थनामानि

सङ्गीतनारायणः

सङ्गीतनारायणः

सङ्गीतपाठः

*सङ्गीतपारिजातः

सङ्गीतपुष्पाञ्जलिः

*सङ्गीतमकरन्दः

सङ्गीतमकरन्दः

सङ्गीतमीमांसा

सङ्गीतमुक्तावली

” ”

सङ्गीतमेरुः

सङ्गीतरत्नमाला

*सङ्गीतरत्नाकरः

सङ्गीतरत्नावली

*सङ्गीतरत्नकरटीका

* ” ” (अध्याय १)

” ”

” ” (हिंदीभाषा)

” ”

सङ्गीतराषवः

सङ्गीतराजः

सङ्गीतविनोदः

सङ्गीतवृत्तरत्नाकरः

सङ्गीतशिरोमणिः

सङ्गीतसमयसारः

सङ्गीतसमयसारः

सङ्गीतसर्वोपसारसङ्ग्रहः

सङ्गीतसाराश्रुतम्

सङ्गीतसारावली

सङ्गीतसारोद्धारः

सङ्गीतमुद्रा

सङ्गीतमुद्राकरः

सङ्गीतमुद्राकरः

सङ्गीतमुन्दरः

सङ्गीतमुद्रामुद्रम्

ग्रन्थकर्तृनामानि

... ...

शुणोत्तममित्रः

... ...

अहोबतः

... ...

नारदः

वेदः

कुम्भकर्णमहीमहेन्द्रः

देवात्राचार्यः

देवेन्द्रः

कोहलः

... ...

भीमार्जुनदेवः

सोमदेवपरमर्षी

कलिनाथः

सिंहभूषलः

कुम्भकर्णनरैन्द्रः

गङ्गारामः

हंसभूषलः

सोमभूषलः

कुम्भकर्णः

... ...

विठ्ठलः

... ...

पार्थदेवः

... ...

गुरुजेन्द्रः

... ...

हरिभट्टः

... ...

सिंहभूषलः

हरिभट्टः

सदाशिवदीक्षितः

तन्त्रावरनिवासि ओसठे इत्युपाहृतलाजिमहाराजः

ग्रन्थनामानि

- संगीतवेदः
संगीतशास्त्रम्
संगीतनिरुपणम्
संगीतविज्ञानम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्

ग्रन्थकर्तृनामानि

- संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Mss.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

1. संगीतशास्त्रम्.

India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.

2. संगीतशास्त्रम्. by संगीतशास्त्रम्.

Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawad, etc.

3. संगीतशास्त्रम्. by संगीतशास्त्रम् (as distinguished from संगीतशास्त्रम् which is also mentioned in the same place)

4. संगीतशास्त्रम्.

Oudh Catalogue.

5. संगीतशास्त्रम्. by संगीतशास्त्रम्.

6. संगीतशास्त्रम्. " संगीतशास्त्रम्.

7. संगीतशास्त्रम्. by संगीतशास्त्रम्.

Bodleian Library Catalogue.

8. संगीतशास्त्रम्. by संगीतशास्त्रम्.

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

1897-1898

ग्रन्थनामानि

ग्रन्थकर्तृनामानि

संगीतसेतुः

गङ्गाधरः

संगीतमृतम्

समस्तोत्तमः

संगीतोपनिषद्

सुधाकरः

संगीतज्ञाना

नारदः

संगीतज्ञान

...

संगीतज्ञान

...

संगीतज्ञानादिभिः

...

*संगीतज्ञानादिभिः

सामान्यः

*संगीतज्ञाना

हस्तनामधेयः

*संगीतज्ञानम्

हस्तनामधेयः

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Mss.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

१. संगीतरामकल्पद्रुम.

India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.

२. संगीतनामधेय. by नाथान.

Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawar, etc.

३. संगीतज्ञानाद्वय. by सत्यदेव (as distinguished from सादेव which is also mentioned in the same place)

४. संगीतोपनिषद्.

Oudh Catalogue.

५. संगीतज्ञान. by श्रीधरः.

६. संगीतज्ञान. " सादेवदेवगुप्ति.

७. संगीतज्ञानाद्वय. by सत्यदेव.

Bodleian Library Catalogue.

८. हस्तनामधेय. by सत्यदेव.

ग्रन्थनामानि

- संगीतसेतुः
संगीतप्रदम्
संगीतोपनिषद्
साहस्रिणी
सायत्यास
सायवरी
सामवेदहस्तनिधिः
सामवेदहस्तनिधिः
सामवेदकाण्डः
सामवेदगुणम्

ग्रन्थकर्तृनामानि

- मञ्जरायः
कमललोचनः
मुपाकृतज्ञः
भारद्वाजः
... ..
... ..
... ..
सामासायः
हृदयनाथयचदेवः
हृदयनाथयचदेवः

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Mus.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

1. संगीतरामकल्पद्रुम.

India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.

2. संगीतनाथयच. by नारायण.

Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawad, etc.

3. संगीतरत्नाकर. by भारद्वाज (as distinguished from साहिदेव which is also mentioned in the same place)

4. संगीतोपनिषत्सार.

Oudh Catalogue.

5. संगीतप्रकाश. by भीमनाथीन्द्र.

6. संगीतनृत्त. = चारुणदेवगुप्त.

7. संगीतनृत्तसार. by भरताचार्य.

Bodleian Library Catalogue.

8. रत्नरत्नावली. by राधक.

प्रग्ननामानि

सङ्गीतनारायणः

सङ्गीतनायकः

सङ्गीतगङ्गाः

*सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

*सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

" "

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

*सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

*सङ्गीतगङ्गाः

" "

" "

" "

" "

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

सङ्गीतगङ्गाः

प्रग्नकर्तृनामानि

... ..
गुणगोपमः... ..
अद्वैतः... ..
मः

देवः

कुम्भकर्णमरीचदेवः

देवः

देवः

देवः

देवः

... ..

धीशान्देवः

शोमदेवः

कृतिनाथः

गिरिभूषणः

कुम्भकर्णमरीचदेवः

गङ्गाधरः

इन्द्रभूषणः

शोमभूषणः

कुम्भकर्णः

... ..

मिथिलः

... ..

पाशदेवः

... ..

... ..

... ..

गुणदेवः

... ..

हरिभूषणः

... ..

गिरिभूषणः

हरिभूषणः

सदाशिवदोषितः

तत्रावरनिवासि भोसले इत्युपाहृतलाजिमहाराजः

ग्रन्थनामानि

संगीतशेखरः
संगीतसूत्रम्
संगीतविषयः
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्

ग्रन्थकर्तृनामानि

संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्
संगीतशास्त्रम्

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Viss.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

१. संगीतशास्त्रम्.

India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.

२. संगीतशास्त्रम्. by संगीतशास्त्रम्.

Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawad, etc.

३. संगीतशास्त्रम्. by संगीतशास्त्रम् (as distinguished from संगीतशास्त्रम् which is also mentioned in the same place)

४. संगीतशास्त्रम्.

Oudh Catalogue.

५. संगीतशास्त्रम्. by संगीतशास्त्रम्.

६. संगीतशास्त्रम्. .. संगीतशास्त्रम्.

७. संगीतशास्त्रम्. by संगीतशास्त्रम्.

Bodleian Library Catalogue.

८. संगीतशास्त्रम्. by संगीतशास्त्रम्.

प्रसङ्गनामानि

सङ्गीतनारायणः

सङ्गीतनःरावणः

सङ्गीतनाडः

*सङ्गीतसामिजानः

सङ्गीतगुणप्राप्तिः

*सङ्गीतमकरन्दः

सङ्गीतमकरन्दः

सङ्गीतमीमांसा

सङ्गीतमुष्मावनी

" "

सङ्गीतमेहः

सङ्गीततरनमाला

*सङ्गीततरनाकरः

सङ्गीततरनावली

*सङ्गीततरनकरटीका

" "

" "

" "

" "

" "

सङ्गीतराधकः

सङ्गीतराजः

सङ्गीतविनोदः

सङ्गीतवृत्तरत्नाकरः

सङ्गीतशिरोमणिः

सङ्गीतसमयसारः

सङ्गीतसमयसारः

सङ्गीतसर्वार्थसारसङ्ग्रहः

सङ्गीतसाराशृतम्

सङ्गीतसारावली

सङ्गीतसारोद्धारः

सङ्गीतमुधा

सङ्गीतमुधाकरः

सङ्गीतमुधाकरः

सङ्गीतमुन्दरः

सङ्गीतमुराशृतम्

(अध्याय १)

(द्वितीयाध्याय)

प्रसङ्गकर्तृनामानि

... ..

मुष्मिणमयीया

... ..

महोदयः

... ..

मरुदः

वेदः

कुम्भकर्णमयीमहेन्द्रः

देवाभाषार्यः

देन्द्रः

कोदलः

... ..

भीमार्द्रदेवः

शोभदेवभारमर्दा

कञ्जिनायः

सिंहभूषालः

कुम्भकर्णमहेन्द्रः

गङ्गारामः

हंसभूषालः

शोभभूषालः

कुम्भकर्णः

... ..

सिंहलः

... ..

पार्श्वदेवः

... ..

... ..

वृत्तजेन्द्रः

... ..

हरिमद्रः

... ..

... ..

सिंहभूषालः

हरिपालः

सदाशिवदोषितः

तत्रावरनिवासि भोसले इत्युपाहृतवात्रिमहाराजः

परिशिष्टम् २

ग्रन्थनामानि

शैलसेतुः
 शैलसेतुम्
 शैलसेतुनिपत्
 शारङ्गिणी
 शारङ्गनादः
 शारङ्गरी
 शारङ्गलक्ष्मिभिः
 शारङ्गलक्ष्मिभिः
 शारङ्गलक्ष्मिः
 शारङ्गलक्ष्मिः

ग्रन्थकर्तृनामानि

यद्गारामः
 यमललोचनः
 सुधाकलशः
 नारदः
 ...
 ...
 ...
 रामानाथः
 हृदयनारायणदेवः
 हृदयनारायणदेवः

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Mus.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

1. संगीतरामकल्पद्रुम.
- India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.
1. संगीतनारायण. by नारायण.
- Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawad, etc.
1. संगीतरत्नाकर. by सूर्यदेव (as distinguished from सूर्यदेव which is also mentioned in the same place)
1. संगीतनोवनिवस्तार.
- Oudh Catalogue.
1. संगीतमुद्रा. by श्रीमन्मोहन.
1. संगीतनृत्त. " सूर्यदेवमुद्रा.
1. संगीतनृत्ताकर. by सूर्यदेव.
- Bodleian Library Catalogue.
1. हस्तनारायण. by सूर्यदेव.

ग्रन्थनामानि

कञ्जोत्प्रेतम्
 कञ्जोत्प्रेतम्
 कञ्जोत्प्रेतम्
 कञ्जोत्प्रेतम्
 कञ्जोत्प्रेतम्
 कञ्जोत्प्रेतम्
 कञ्जोत्प्रेतम्
 कञ्जोत्प्रेतम्
 कञ्जोत्प्रेतम्
 कञ्जोत्प्रेतम्
 कञ्जोत्प्रेतम्
 कञ्जोत्प्रेतम्

ग्रन्थकर्तृनामानि

यन्त्राचार्यः
 यन्त्राचार्यः
 यन्त्राचार्यः
 यन्त्राचार्यः
 यन्त्राचार्यः
 यन्त्राचार्यः
 यन्त्राचार्यः
 यन्त्राचार्यः
 यन्त्राचार्यः
 यन्त्राचार्यः
 यन्त्राचार्यः
 यन्त्राचार्यः

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as
 found in several Mss.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

1. संगीतशास्त्रसूत्रम्.

India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.

2. संगीतनारायण. by नारायण.

Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawad, etc.

3. संगीतरत्नाकर. by रत्नदेव (as distinguished from रत्नदेव which
 is also mentioned in the same place)

4. संगीतोपनिषद्भाष्यम्.

Oudh Catalogue.

5. संगीतमुद्रा. by भीमनारीन्द्र.

6. संगीतमूल. " रत्नदेवगुप्त.

7. संगीतमृत्नाकर. by भरताचार्य.

Bodleian Library Catalogue.

8. रत्नरत्नाकर. by रत्नदेव.

ग्रन्थनामानि

छांदोग्य
छांदोग्यसूत्रम्
छांदोग्यविवरणम्
छांदोग्यसूत्रम्
छांदोग्यसूत्रम्
छांदोग्यसूत्रम्
छांदोग्यसूत्रम्
छांदोग्यसूत्रम्
छांदोग्यसूत्रम्
छांदोग्यसूत्रम्
छांदोग्यसूत्रम्
छांदोग्यसूत्रम्

ग्रन्थकर्तृनामानि

गङ्गाधरः
गङ्गाधरः
गङ्गाधरः
गङ्गाधरः
गङ्गाधरः
गङ्गाधरः
गङ्गाधरः
गङ्गाधरः
गङ्गाधरः
गङ्गाधरः
गङ्गाधरः
गङ्गाधरः

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Mus.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

1. संगीतशास्त्रसूत्रम्.

India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.

2. संगीतशास्त्रम्. by गङ्गाधरः.

Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawad, etc.

3. संगीतशास्त्रम्. by गङ्गाधरः (as distinguished from छांदोग्य which is also mentioned in the same place)

4. संगीतशास्त्रम्.

Oudh Catalogue.

5. संगीतशास्त्रम्. by श्रीगङ्गाधरः.

6. संगीतशास्त्रम्. " छांदोग्यसूत्रम्.

7. संगीतशास्त्रम्. by गङ्गाधरः.

Bodleian Library Catalogue.

8. संगीतशास्त्रम्. by गङ्गाधरः.

परिशिष्टम् २

ग्रन्थकर्तृनामानि

गङ्गाधरः

कमललोचनः

गुणकलशः

भारद्.

...

...

...

रामामात्यः

हृदयनारायणदेवः

हृदयनारायणदेवः

ग्रन्थनामानि

श्रीउपेन्द्रः

श्रीनारायणम्

श्रीनरेन्द्रनिरुद्ध

शारङ्गदेवा

शारङ्गदासः

शारङ्गदासः

शारङ्गदासः

शारङ्गदासः

शारङ्गदासः

शारङ्गदासः

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Mss.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

१. संगीतशास्त्रसंग्रहम्.

India office Library Catalogue-Tawney & Thomas

२. संगीतशास्त्रम्. by नारायण.

Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawad, etc.

३. संगीतशास्त्रम्. by नारायण (as distinguished from नारायण who is also mentioned in the same place)

४. संगीतशास्त्रम्.

Oudh Catalogue.

५. संगीतशास्त्रम्. by श्रीनारायण.

६. संगीतशास्त्रम्. " नारायणदेवम्.

७. संगीतशास्त्रम्. by नारायण.

Bodleian Library Catalogue.

८. संगीतशास्त्रम्. by नारायण.

ग्रन्थनामानि

सङ्गीतनारायणः

सङ्गीतनारायणः

सङ्गीतपाठः

*सङ्गीतपारिजातः

सङ्गीतपुष्पाञ्जलिः

*सङ्गीतमकरन्दः

सङ्गीतमकरन्दः

सङ्गीतमीमांसा

सङ्गीतमुक्तावली

" "

सङ्गीतमेरुः

सङ्गीतरत्नमाला

*सङ्गीतरत्नाकरः

सङ्गीतरत्नावली

*सङ्गीतरत्नकरदीपा

* " " (अध्याय १)

" "

" " (हिंदीभाषा)

" "

" "

सङ्गीतरायवः

सङ्गीतराजः

सङ्गीतविनोदः

सङ्गीतवृत्तरत्नाकरः

सङ्गीतचिरोमणिः

सङ्गीतसमयसारः

सङ्गीतसमयसारः

सङ्गीतसर्वार्थसारसङ्ग्रहः

सङ्गीतसारसङ्ग्रहम्

सङ्गीतसारवली

सङ्गीतसारोद्धारः

सङ्गीतमुभा

सङ्गीतमुभाकरः

सङ्गीतमुभाकरः

सङ्गीतमुन्दरः

सङ्गीतमुद्राङ्गम्

ग्रन्थकर्तृनामानि

... ..

पुरुषोत्तममिश्रः

... ..

अहोबलः

... ..

नारदः

वेदः

कुम्भकर्णमहीमहेन्द्रः

देवानाचार्यः

देवेन्द्रः

कोहलः

... ..

धीशार्जुनदेवः

सोमदेवपरमदी

कविनाथः

सिंहभूषालः

कुम्भकर्णनरेन्द्रः

गङ्गारामः

हंसभूषालः

बोमभूषालः

कुम्भकर्णः

... ..

विठ्ठलः

... ..

पार्श्वदेवः

... ..

... ..

मुलजेन्द्रः

... ..

हरिमहः

... ..

गिरिभूषालः

हरिपालः

सदाविषदीक्षितः

तत्तावरनिवाधि ओषधे इत्युपाहृतकान्तिमहाराजः

ग्रन्थनामानि

संगीतवेदः
 संगीतसूत्रम्
 संगीतोपनिषद्
 सारसंहिता
 सारंगधारा
 सारंगधरी
 सारंगधाराविधिः
 सारंगधाराविधिः
 सारंगधारा
 सारंगधारा

ग्रन्थकर्तृनामानि

सङ्गारामः
 सङ्गालोचनः
 सुधाकलशः
 नारदः
 ...
 ...
 ...
 रामायाः
 सङ्गालोचनदेवः
 सङ्गालोचनदेवः

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Mus.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

1. संगीतराजसङ्ग्रहः.
 India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.
2. संगीतनायकः. by नारायण.
 Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawad, etc.
3. संगीतरत्नाकरः. by सारंगदेव (as distinguished from सारंगदेव which is also mentioned in the same place)
4. संगीतोपनिषद्.

Oudh Catalogue.

5. संगीतसूत्रः. by श्रीमन्मोक्ष.
6. संगीतसूत्रः. " सारंगदेवमुनि.
7. संगीतसूत्रावली. by मरुताकरः.

Bodleian Library Catalogue.

8. सङ्गालोचनः. by सङ्गदेव.

ग्रन्थनामानि

सङ्गीतनारायणः

सङ्गीतनारायणः

सङ्गीतपाठः

*सङ्गीतपारिजातः

सङ्गीतपुष्पाञ्जलिः

*सङ्गीतमकरन्दः

सङ्गीतमकरन्दः

सङ्गीतमीमांसा

सङ्गीतमुक्तावली

” ”

सङ्गीतमेघः

सङ्गीतरत्नमाला

*सङ्गीतरत्नाकरः

सङ्गीतरत्नावली

*सङ्गीतरत्नकरटीका

” ”

” ”

” ”

” ”

सङ्गीतस्युषः

सङ्गीतराजः

सङ्गीतविनोदः

सङ्गीतवृत्तारत्नाकरः

सङ्गीतचिरोदयः

सङ्गीतसमयसारः

सङ्गीतसमयसारः

सङ्गीतसर्वपञ्चमसङ्ग्रहः

सङ्गीतसारसङ्ग्रहः

सङ्गीतसारवली

सङ्गीतसारोद्धारः

सङ्गीतसुधा

सङ्गीतसुधाकरः

सङ्गीतसुधाकरः

सङ्गीतसुधाकरः

सङ्गीतसुधाकरः

सङ्गीतसुधाकरः

ग्रन्थकर्तृनामानि

... ..

पुरुषोत्तममिश्रः

... ..

अहोबलः

... ..

नारदः

वेदः

कुम्भकर्णमहीमहेन्द्रः

देवाभाचार्यः

देवेन्द्रः

कोहलः

... ..

भीमाङ्गदेवः

सोमदेवपरमर्षी

कमिनाथः

सिद्धभूषणः

कुम्भकर्णनरेन्द्रः

गङ्गारामः

हंसभूषणः

सोमभूषणः

कुम्भकर्णः

... ..

सिद्धलः

... ..

पार्श्वदेवः

... ..

... ..

मुसुन्नेन्द्रः

... ..

हरिनाथः

... ..

सिद्धभूषणः

हरिनाथः

वदन्तिवरीश्वरः

लज्जावतिसिद्धि ओगळे इत्यादिः इत्यादिः इत्यादिः

ग्रन्थनामानि

संगीतशेखरः
संगीतमृगम्
संगीतोपनिषद्
सारसंहिता
सरमन्दारः
सरमञ्जरी
सरमेखलानिधिः
*सरमेखलानिधिः
*हरप्रकाशः
*हरचौमुकम्

ग्रन्थकर्तृनामानि

यद्वायम्
बमललोचनः
सुधाकलशः
नारदः

रामाय्यः
हृदयनारायणदेवः
हृदयनारायणदेवः

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Mus.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

१. संगीतरागवल्गुम्.

India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.

२. संगीतनारायण. by नारायण.

Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawad, etc.

३. संगीतरत्नाकर. by सारंगदेव (as distinguished from सारंगदेव which is also mentioned in the same place.)

४. संगीतोपनिषत्सार.

Oudh Catalogue.

५. संगीतकुशा. by श्रीमन्मरीच.

६. संगीतमूल. = सारंगदेवमूर्ति.

७. संगीतनृत्ताकर. by भरताचार्य.

Bodleian Library Catalogue.

८. हस्तमञ्जरी. by राघव.

ग्रन्थनामानि	ग्रन्थकर्तृनामानि
उद्गीतसेतुः.	गङ्गाधरः
उद्गीतसेतुम्	बभ्रुवर्धनः
उद्गीतोपनिषद्	शुभाकरः.
कारसङ्घिता	नारदः
सायणाचार्यः	...
सामवेदी	...
सामवेदोपनिषद्	...
*सामवेदोपनिषद्	सामायाः
*इन्द्रायना	इन्द्रायनायनदेवः
*इन्द्रायनोपनिषद्	इन्द्रायनायनदेवः

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Mus.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

1. संगीतरामचन्द्रम्.
- India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.
2. संगीतनायक. by बाराच.
- Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawar, etc.
3. संगीतरत्नाकर. by हरिदेव (as distinguished from हरिदेव who is also mentioned in the same place)
4. संगीतोपनिषद्.

Oudh Catalogue.

5. संगीतबुध. by भीमदास.
6. संगीतबुध. " हरिदेवगुप्त.
7. संगीतबुध. by भरतचन्द्र.

Bodleian Library Catalogue.

8. रत्नसङ्घटी. by रत्न.

ग्रन्थनामानि

संगीतवेदः
संगीतानुसूतम्
संगीतनिरूपणम्
संगीतकला
संगीतप्रतापः
संगीतप्रदीपः
संगीतवेदकालिकाः
संगीतवेदकालिकाः
संगीतप्रकाशः
संगीतवेदकालिका

ग्रन्थकर्तृनामानि

गङ्गाधरः
बालकृष्णः
सुधाकृतः
नारदः
...
...
...
सामायाल
हृदयनारायणदेवः
हृदयनारायणदेवः

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Mss.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

1. संगीतरामकल्पद्रुम.

India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.

2. संगीतनारायण. by नारायण.

Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawad, etc.

3. संगीतरत्नाकर. by सारंगदेव (as distinguished from सारंगदेव which is also mentioned in the same place)

4. संगीतनिरूपणम्.

Oudh Catalogue.

5. संगीतमुद्रा. by भीमकवि.

6. संगीतवृत्त. " सारंगदेवमूर्ति.

7. संगीतवृत्ताकर. by सारंगदेव.

Bodleian Library Catalogue.

8. रत्नसंग्रह. by सारंगदेव.

ग्रन्थनामानि

सङ्गीतनारायणः

सङ्गीतनारायणः

सङ्गीतपाठः

*सङ्गीतपारिजातः

सङ्गीतपुष्पाञ्जलिः

*सङ्गीतमकरन्दः

सङ्गीतमकरन्दः

सङ्गीतमीमांसा

सङ्गीतमुक्तावली

” ”

सङ्गीतमेकः

सङ्गीतरत्नमाला

*सङ्गीतरत्नाकरः

सङ्गीतरत्नावली

*सङ्गीतरत्नकरटीका

” ”

” ”

” ”

” ”

सङ्गीतरायः

सङ्गीतराजः

सङ्गीतविनोदः

सङ्गीतवृत्तरत्नाकरः

सङ्गीतशिरोमणिः

सङ्गीतसमयसारः

सङ्गीतसमयसारः

सङ्गीतसर्वाङ्गसारसङ्ग्रहः

सङ्गीतसारसूत्रम्

सङ्गीतसारावली

सङ्गीतसारोद्धारः

सङ्गीतमुखा

सङ्गीतमुपाकरः

सङ्गीतमुपाकरः

सङ्गीतमुन्दरः

सङ्गीतमुरामृतम्

ग्रन्थकर्तृनामानि

... ..

पुष्पगोतममित्रः

... ..

अदोबलः

... ..

नारदः

वेदः

कुम्भकर्णमहीमहेन्द्रः

देवाभाचार्यः

देवेन्द्रः

कोहलः

... ..

धीशार्जुनदेवः

सोमदेवपरमदी

कलिनाथः

सिद्धभूपालः

कुम्भकर्णनरेन्द्रः

गङ्गारामः

हंसभूपालः

सोमभूपालः

कुम्भकर्णः

... ..

विठ्ठलः

... ..

पार्श्वदेवः

... ..

... ..

गुलवेन्द्रः

... ..

हरिमङ्गः

... ..

सिद्धभूपालः

हरिपालः

सदासिबदीक्षितः

तत्रावरनिवासि भोसले इत्युपाधयुक्ताभिमताराजः

(अध्याय १)

(द्वितीयाध्याय)

ग्रन्थनामानि	ग्रन्थकर्तृनामानि
संगीतसेतुः	मङ्गायामः
संगीतसूत्रम्	कमललीचनः
संगीतोपनिषद्	सुधावतथः
सारसङ्गिता	नारदः
साधनादः
सामय्यी
सायेलकानिधिः
*सायेलकानिधिः	सामासलः
*सिद्धप्रकाशः	सुधनासायनदेवः
*सिद्धोद्यमम्	सुधनासायनदेवः

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Naroda, as found in several Mus. Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

१. संगीतरागधनुसः.

India office Library Catalogue-Towney & Thomas.

२. संगीतकाव्यम्. by नारायण.

Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawad, etc.

३. संगीतरत्नाकरः. by सतदेव (as distinguished from सतिदेव who is also mentioned in the same place)

४. संगीतोपनिषत्पार.

Oudh Catalogue.

५. संगीतप्रभा. by श्रीधरसिंह.

६. संगीतप्रभा. " सारदेवसूरी.

७. संगीतप्रभाकरः. by भगवान्.

Bodleian Library Catalogue.

८. संगीतप्रभा. by सारदेव.

ग्रन्थनामानि

संगीतसेतुः
संगीतमृतम्
संगीतोपनिषद्
संगीतविद्या
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्

ग्रन्थकर्तृनामानि

संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्
संगीतसूत्रम्

Additional List of Sanskrit Works on Music

(Supplied by the Central Library, Baroda, as found in several Misc.-Catalogues and Reports.)

Dr. Bhandarkar's Report 1887-91.

1. संगीतशास्त्रसूत्रम्.

India office Library Catalogue-Tawney & Thomas.

2. संगीतशास्त्रम्. by सायणम्.

Buhler's Catalogue-Gujarat, Kathiawar, etc.

3. संगीतशास्त्रम्. by संगीतम् (as distinguished from संगीतम् which is also mentioned in the same place)

4. संगीतशास्त्रम्.

Oudh Catalogue.

5. संगीतशास्त्रम्. by संगीतम्.

6. संगीतशास्त्रम्. " संगीतम्.

7. संगीतशास्त्रम्. by संगीतम्.

Bodleian Library Catalogue.

8. संगीतशास्त्रम्. by संगीतम्.

सङ्गीतमकरन्दग्रन्थानां पारिभाषिकादिग्रन्थानां वर्णानुक्रमणी ।

	पृ०		पृ०
अत्रतालाः	४२	अग्राणी	२२
अत्रदः	१२, २६	अष्टक	५१
अत्रानि	४५	अष्टका	२२
अनिविष्ट	५१	अन्या	५
अभिधमरकं	५०	अपितः	४
अत्रि	४	अमलान्यकः	११
अद्भुत	५	अभिन	११
अनाहत	१, २	अरणा	२२
अनुराधा	५	अरणा	५
अनुवादी	३, १२	अशेषनता	६
अनुष्टुप्	४	अधिः	२८
अन्तर	७	अक्षयः	११, ११
अभिरुद्रता	६	आकन्दी	७
अरुपा	११	आन्ता	८
अरेखा	४५	आललशुणम्	४२
अशरोही	३	आहला	२२
अश्वक्रान्ता	६	विपरी	२२
आजनेयः	१३	किमरेताः	११
आग्नेयः	४	कुपित	११
आयति	११	कुबेरः	११
आरोही	३	कुम्भिका	२२
आलापा	६	कुम्भ	५
आलिङ्ग	२२	कुम्भायी	५०
आहतः	२	कुवलं	४५
इतिहासः	२८	कुलद्वीप	४
उमा	८	कुशिकः	१३
उबनीचा	११	कुटकारः	२४
उडु	२२	कुयतानः	१०
उत्तरमन्द्रा	६	कुर्मरवा	११
उत्तरा	५	कुर्मा	२२
उत्तरायता	६	कुवालं	४५
उष्णिक्	४	कुशिन्धी	११
ऋषभः	३	कुहलं	५१
औडवः	१२, २६	कुहलः	२२

[illegible]

